

การศึกษาเรียนรู้จากของจริง ใน / นอกพื้นที่ กล่าวคือ เดินศึกษาในพื้นที่บริเวณหมู่บ้าน และต่างบ้าน เป็นการเรียนรู้ที่ใช้ประสาททั้ง 5 ตา , หู , จมูก , ปาก และมือ และเป็นการสื่อสาร 2 ทาง (Two way communication)

ปฏิบัติให้รู้ชัด กล่าวคือการได้นำต้นสมุนไพรมาเพาะขยาย , นำมาปลูกมาดูแล ตลอด จนการนำสมุนไพรแต่ละชนิดมาผสมผสานสำหรับการอบ สิ่งเหล่านี้คือการใช้ปฏิบัติเพื่อการเรียนรู้ที่ชุมชนได้คิด

ดังนั้นพอสรุปได้ว่ากระบวนการอนุรักษ์และฟื้นฟู 3 ขั้นตอนที่เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง

1. สร้างสำนึก
2. เรียนจากของจริง
3. ปฏิบัติให้รู้ชัด

3. สรุปกิจกรรม / วิธีการเก็บข้อมูล

กิจกรรมที่ดำเนินการในโครงการแบ่ง 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 เป็นระยะรวบรวม วิเคราะห์ สรุปข้อมูล

โดยได้ดำเนินการกิจกรรมอยู่ กิจกรรม

1. ทำความเข้าใจกับชุมชนเรื่องการอนุรักษ์และฟื้นฟู
2. หาแนวทางการรวบรวมองค์ความรู้
3. รวบรวมเนื้อหาสร้างแบบฟอร์ม / ประเด็นเนื้อหาสาระ
4. เก็บรวบรวมเนื้อหา / บทสัมภาษณ์
5. ถอดบทเรียนการอนุรักษ์
6. แลกเปลี่ยนประสบการณ์
7. แลกเปลี่ยนแนวทางการฟื้นฟู
8. ศึกษาสมุนไพรในพื้นที่
9. ค้นหาแนวทางการฟื้นฟู

ระยะที่ 2 เป็นระยะปฏิบัติการ

1. สนับสนุนกิจกรรมการฟื้นฟู - เตาอบสมุนไพร , แปลงสาธิต , เรือนเพาะชำ
2. จัดเวทีเยาวชนกับการอนุรักษ์ฟื้นฟูสมุนไพร
3. ประสานกับคณะกรรมการเรื่องหลักสูตรสมุนไพรในโรงเรียน (หลักสูตรชุมชน)

ระยะที่ 3 เป็นระยะสรุปผล

1. จัดเวทีสรุปประเมินผล

หมายเหตุ โดยมีการประชุมประจำเดือนคณะทำงานในทุกระยะ

วิธีการที่ใช้

พอสรุปเป็นขั้นได้ดังนี้

ขั้นเตรียมการ

เป็นการทำความเข้าใจร่วมกันในคณะทำงานถึง

1. วัตถุประสงค์ในแต่ละกิจกรรม
2. แนวทางการดำเนินงาน
3. ประเด็นเนื้อหา
4. การตั้งประเด็นคำถาม
5. อื่น ๆ การนัดหมายกลุ่มเป้าหมาย , การเตรียมวัสดุ , การพบปะรายบุคคล / กลุ่ม

ขั้นดำเนินการ

1. กล่าวถึงความเป็นไปเป็นมา
2. ชี้แจงถึงวัตถุประสงค์
3. การตั้งประเด็นคำถาม (แบบต่อเนื่อง)
4. บันทึกประเด็นในกระดานสรุปให้เห็นชัดเจน
5. เชื่อมประเด็น / หัวข้อ
6. สรุป.....ประเด็นเนื้อหาสาระรวมถึงข้อตกลง

4.สรุปผลองค์ประกอบหลัก ๆ ตามผลการวิจัยที่ตอบวัตถุประสงค์

องค์ประกอบหลัก ๆ ที่ตอบสนองต่อวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยมีดังนี้

1. องค์ความรู้ : ไม่ว่าจะเป็นชนิดของสมุนไพร และตำรับยา
2. กลุ่ม (ผู้รู้ + ผู้สนใจ) / การขยายกลุ่ม
3. กระบวนการ
 - สร้างสำนึก
 - เรียนจากของจริง
 - ปฏิบัติให้รู้ชัด
4. ความเชื่อ / ศรัทธา
 - กระบวนการมีส่วนร่วม (Participation)
 - เรียนรู้จากปฏิบัติ

- กรอบความคิด / ความเชื่อ

5.สรุปบทเรียนสำคัญ

- การวิจัยเชิงพัฒนา เป็นท่ามมองทุกแง่มุม สังคม , เศรษฐกิจ , การเมืองการปกครองและสิ่งแวดล้อม
- การเก็บข้อมูล นั้นควรเก็บในเชิงคุณภาพที่ชัดลึกและเชิงวิเคราะห์
- ความชัดเจนของทมิวิจัยเป็นเรื่องสำคัญที่มีผลต่อการดำเนินงาน
- กรอบความคิด / ความเชื่อ เป็นสิ่งจำเป็นที่สำคัญที่จะต้องถูกประยุกต์สู่การปฏิบัติ และการดำเนินการในสนาม

6.2 อภิปรายผล

1.งานวิจัยเกี่ยวกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูการใช้สมุนไพรพื้นบ้านในการขับเคลื่อนทางสังคม

งานวิจัยที่ได้ดำเนินการเป็นเรื่องเกี่ยวกับการนำองค์ความรู้ “ภูมิปัญญา” ที่เกี่ยวข้องกับสมุนไพร มาใช้ในการสร้างสำนึก หวงแทน มิให้มีการสูญหาย เกิดการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาด้านสมุนไพรของชุมชนขึ้น โดยการรวมกลุ่ม ซึ่งประกอบด้วยผู้รู้ ผู้สนใจ มาศึกษาสมุนไพรที่มีอยู่ในชุมชน การคิดและทำกิจกรรม อาทิเช่น การสร้างเตาอบเพื่ออบสมุนไพร การเพาะสมุนไพรที่หายาก การทำแปลงสาธิตสมุนไพรที่เหมาะสมสำหรับเหตุการณ์ฉุกเฉิน การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ แนวความคิดระหว่างกลุ่มบ้าน เพื่อเป็นการดึงดูดความสนใจ และแสวงหาแนวร่วม

ในการดำเนินงานได้แสวงหาภาคีความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่สาธารณสุขที่ตั้งอยู่ในชุมชน และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขอำเภอที่สนใจ ตลอดจนเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องจากโรงพยาบาลปางมะผ้า ในส่วนของการเรียนรู้ร่วมกันและให้คำปรึกษาแก่ชุมชน

โดยในทีมงานและภาคี มีความต้องการที่จะเห็นการรวมกลุ่มของชุมชนที่เข้มแข็ง มีความสามารถที่จะเป็นแกนนำในด้านการพัฒนาที่ใช้ความสามารถ ภูมิปัญญา ศักยภาพของชุมชน เป็นหลัก

2. การศึกษามีความสอดคล้องกับแนวคิดหรือทฤษฎีอย่างไร

ในการศึกษาวิจัยในโครงการนี้ มีความสอดคล้องกับแนวคิด การมีส่วนร่วม (Participation) กล่าวคือ กลุ่มได้เข้าไปร่วมในการเก็บข้อมูลโดยการเป็นผู้ให้ข้อมูล ร่วมกันคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจโดยใช้ข้อมูลที่กลุ่ม ได้แสดงความคิดเห็น หาแนวทางดำเนินการร่วมกัน ภายใต้สถานการณ์ที่เป็นจริงของชุมชน มากำหนดกิจกรรมร่วมกันและดำเนินการตามกิจกรรมที่กำหนดขึ้นร่วมกัน ร่วมกันได้ผลประโยชน์ ตลอดจนร่วมกันประเมินผลการดำเนินงาน

การอบรมให้รู้ระเบียบของสังคม (Socialization) ตัวแทนของการอบรมให้รู้ระเบียบ

ของสังคม ที่เห็นเด่นชัด ได้แก่

ครอบครัว : ได้แก่ผู้ปกครอง , ผู้นำครอบครัวที่เป็นผู้รู้ ผู้สนใจ ได้นำเรื่องราว ของสมุนไพร อันเป็นภูมิปัญญาของชุมชน ไปบอกเล่าต่อบุตรหลาน

กลุ่มเพื่อน :เยาวชนที่มีความสนใจเห็นประโยชน์คุณค่าของภูมิปัญญาในด้านสมุนไพรไปขยายไปพูดคุยกับเพื่อนรุ่นราวคราวเดียวกัน หรือต่างวัย เป็นการชักชวนในกลุ่มเพื่อนให้หันมาให้ความสนใจในเรื่องของสมุนไพร

โรงเรียน : อันเป็นหน่วยอบรมระเบียบแบบแผนของสังคมที่เป็นทางการ เด็กในโรงเรียนให้ความสนใจและเชื่อฟังครูมากกว่า พ่อ – แม่ ผู้ปกครอง ผลจากการประเมินร่วมกันของกลุ่ม โรงเรียนบ้านห้วยเอี้ยะได้บรรจุหลักสูตรสมุนไพรพื้นบ้าน เป็นหลักสูตรชุมชนทำการเรียนการสอนในชุมชน จึงนับว่าโรงเรียนเป็นอีกแหล่งที่สามารถส่งสอนให้เด็กได้รู้ในเรื่องของสมุนไพรอันเป็นการสืบทอดต่อเด็กได้อีกทางหนึ่ง

สถาบันทางสังคมและองค์กรต่าง ๆ : สถาบันทางสังคมและองค์กรต่าง ๆ ถึงแม้ว่าจะไม่เป็นแหล่งให้ความรู้หรือถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านสมุนไพรโดยตรง แต่มีความสามารถในการให้ทุนในการสนับสนุน เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ซึ่งในปีงบประมาณ 2545 นี้ได้ตั้งงบประมาณไว้ในแผนสำหรับให้กลุ่มสมุนไพร / หมู่บ้านที่สนใจเขียนโครงการมาขอรับการสนับสนุน

3.วิธีการเก็บข้อมูลมีศักยภาพ / ข้อจำกัด

ในการเก็บข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้มีจุดเด่น กล่าวคือ

1. มีการทำความเข้าใจกับทีมวิจัย ให้เข้าใจชัดเจนในวัตถุประสงค์ แต่ละคำถาม และคำถามมิใช่คำถามปิด ผู้ให้ข้อมูลสามารถบอกกล่าว แสดงความคิดเห็นเต็มที่
2. ผู้ช่วยนักวิจัยที่มีความเข้าใจในภาษาท้องถิ่น สามารถสื่อสารตามประเด็น และเข้าใจได้ง่ายกับผู้ให้ข้อมูล
3. การให้ข้อมูลของผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ได้ดำเนินการเป็นกลุ่ม มีการตรวจสอบกันในตัวของกลุ่มผู้ให้ข้อมูล
4. ในการวิจัยเมื่อได้ข้อมูลแล้ว จะมีการรวบรวมแล้วมีการให้ข้อมูลย้อนกลับ (Feed Back) แก่ชุมชนเพื่อการตรวจสอบและเพิ่มเติมข้อมูล

สำหรับข้อจำกัดที่พบในการดำเนินการเก็บข้อมูล มีดังนี้

1. การเก็บข้อมูลในระบบกลุ่ม ผู้ที่ไม่แสดงความคิดเห็น ผู้เก็บข้อมูลต้องใช้ทักษะการกระตุ้นมากและทั่วถึง ซึ่งทางทีมต้องแก้ไข

2. ความรอบรู้ของผู้วิจัยที่เกี่ยวข้องกับฐานแนวความคิด (concept) ทฤษฎี (theory) มีจำกัด ซึ่งมีความจำเป็นต้องใช้ในการเก็บข้อมูลแบบกลุ่ม ซึ่งหากมีความจำเป็น มีคำถาม หรือเงื่อนไขที่เกี่ยวข้อง ต้องทำความเข้าใจให้กับกลุ่ม

4. การเรียนรู้ของทีมวิจัย

ในการดำเนินงานร่วมกันในโครงการวิจัย อนุรักษ์และฟื้นฟูสมุนไพร ทางทีมได้มีการเรียนรู้เพิ่มขึ้น กล่าวคือ

- การที่จะทำโครงการ.....ใด ๆ แล้ว ต้องมองให้ครอบคลุมถึงสิ่งที่เกี่ยวข้อง สังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง สิ่งแวดล้อม ปัญหาใด ๆ แล้ว การคิดและดำเนินการในทางเดียวไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างยั่งยืน

- ในการเก็บข้อมูลแล้ว ต้องเก็บและรวบรวมข้อมูลที่เป็นเหตุเป็นผล ในทางลึก เพื่อการรู้ที่ถ่องแท้

- การนำกรอบความคิดหรือทฤษฎี เข้ามาเกี่ยวข้องกับงาน ทำให้มีหลัก มีกรอบคิดในการดำเนินงาน และทำให้งานที่ออกมามีน้ำหนัก มีความเชื่อถือเพิ่มขึ้น

5. ข้อเท็จจริงบางประการที่ค้นพบ

เยาวชนที่เป็นเป้าหมายในการถ่ายทอด ที่ถูกมองว่าไม่ให้ความสนใจในคุณค่าของภูมิปัญญา ประเพณีเก่าดั้งเดิม แต่เมื่อได้มีการพูดคุยโดยตรงกับเยาวชนเองแล้วกลับพบว่าเยาวชนบางกลุ่มยังให้ความสำคัญกับคุณค่าของภูมิปัญญาดั้งเดิมของชาติพันธุ์ ชนเผ่า เพียงพวกเขาเหล่านั้นไม่มีโอกาสที่จะแสดงออก และได้รับการชี้แนะทำความเข้าใจที่ชัดเจนทางวัฒนธรรมอย่างถ่องแท้แบบต่อเนื่อง

6.3 แนวทางการปรับปรุง ข้อเสนอแนะจากการดำเนินการ

- ผู้วิจัย / ทีมวิจัย ควรมีความรอบรู้ ความคิด ความเชื่อ หรือการทำความเข้าใจในกรอบความคิด ความเชื่อ ให้ชัดเจนตรงกัน ซึ่งมีความสำคัญ และสัมพันธ์ต่อการแปลงแนวความคิด ความเชื่อ สู่การปฏิบัติจริงในสนาม

- การวิจัยพัฒนาแบบมีส่วนร่วม เน้นที่กระบวนการ (Process) ดังนั้น ผู้วิจัยควรมีพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ซึ่งมีความจำเป็นที่ต้องใช้ในการสรุป ประเมิน เกือบทุกขั้นตอน

- การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เสมือนเป็นการจุดประกายให้ผู้มีความ

สำนึกมารวมกันพัฒนาศักยภาพให้เด่นชัดขึ้น การดำเนินการแบบต่อเนื่อง จึงมีความจำเป็นที่ต้องดำเนินการ ดังนั้น กลุ่มควรมีความชัดเจนในวัตถุประสงค์, เป้าหมาย และแนวทางการดำเนินการ

- การสร้างสำนึก การรวมกลุ่มบุคคล ควรที่จะเริ่มจากความสำนึกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ศักยภาพของชุมชน การช่วยเหลือซึ่งกันและกันไม่ควรที่จะนำผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเข้ามาเกี่ยวข้องในระยะเริ่มต้น

1.3 การเกิดจิตสำนึกและปฏิบัติการทางสังคม (นอกเหนือจากผลที่คาดว่าจะได้รับ)

ในกระบวนการดำเนินการวิจัยแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน กลุ่มเป้าหมาย ตั้งแต่แรกเริ่ม มี การปฏิบัติการความเคลื่อนไหวทางสังคม (Social – movement) ที่เกิดขึ้น มีลักษณะที่แตกต่างกันใน 2 หมู่บ้านที่ดำเนินการ ดังนี้

1.3.1 บ้านแม่ละนาชาวไทยใหญ่

มีการประชุมกลุ่ม ทำความเข้าใจพูดคุยถึง ความสำคัญ คุณค่า ของสมุนไพร ความยาก ลำบากในการเรียนรู้ในอดีต การสืบต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ การที่จะรวบรวมให้เป็นอักษรไทย (ตำราภาษาไทยใหญ่มีแต่ผู้อ่านออกเข้าใจมีน้อย) การพูดคุยอยู่ในวงจำกัดเฉพาะกลุ่มในระยะเริ่ม ขณะเดียวกันมีงานวิจัยอีกโครงการหนึ่งทำในเรื่องการท่องเที่ยว ซึ่งในทางปฏิบัติแล้วสามารถผนวก ให้เป็นเรื่องเดียวกัน กลุ่มท่องเที่ยวจึงเข้ามาเรียนรู้ด้านสมุนไพร เพื่อนำไปพูดคุยแนะนำให้นักท่องเที่ยว ได้

ถึงแม้จะมีการรวมกลุ่ม 2 กลุ่ม เป็นการขยายกลุ่มได้แต่ก็ยังเป็นกลุ่มเล็ก ๆ ในชุมชนที่เกิด สำนึกในคุณค่า เห็นความสำคัญของสมุนไพร ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดต่อกันมาหลายชั่วอายุคน ถึงแม้ว่าการรวมกลุ่มจะมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน แต่ก็สามารถนำมาประยุกต์ให้เหมาะสมกับ สถานการณ์ในปัจจุบันได้

1.3.2 บ้านห้วยเฮี้ยะชาวมูเซอดำ

มีการพูดคุยในกลุ่มเล็กในเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับสมุนไพร แล้วนำไปพูดคุยในกลุ่มใหญ่ที่ ประชุมหมู่บ้าน ให้ความสำคัญกับเรื่องสมุนไพรมาก ส่วนใหญ่เน้นความสำคัญที่ไม่มีชาวมูเซอที่ มีความรู้ในเรื่องนี้ (มีอยู่ 1 คน) ทั้งในหมู่บ้าน และหมู่บ้านใกล้เคียง สมควรที่คนในชุมชนจะ ต้องมีการเรียนรู้ไว้ ก่อนที่จะสูญหาย ตลอดจนมีการประสานงานกับครูในโรงเรียนเรื่องการจัดทำหลัก

เหล่านักหลาน ขนเผ่าอันเป็นเอกลักษณ์ (ชาวไทยใหญ่ / มูเซอดำ) ไปอยู่ที่ไหนกันหมด กลับไม่ให้ความสนใจห่วงใย

คำพูดเหล่านี้เป็นการกระตุ้นให้เยาวชนได้หันกลับมาสนใจในสิ่งที่บรรพบุรุษได้เรียนรู้และสืบทอดกันมา เกิดความรักความผูกพันต่อกันเกิด

สิ่งเหล่านี้ส่งผลให้เยาวชนได้หันกลับมาสนใจในวัฒนธรรมเดิม ภูมิปัญญาของชุมชน ประกอบกับการที่กลุ่มมีการพูดคุยหารือในเรื่องเหล่านี้ ส่งผลให้เยาวชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มผู้สนใจสมุนไพร สังเกตได้จากการเข้าร่วมกิจกรรมในระยะหลัง ๆ

1.4 การนำมาสู่การสร้างสรรคงาน

การดำเนินงานอนุรักษ์และฟื้นฟูสมุนไพรในรูปแบบนี้ เป็นการสร้างความตระหนัก ความสำนึกในการรักษา สืบทอดองค์ความรู้ ซึ่งประเด็นหลักอยู่ที่การให้เห็นถึงคุณค่าและความสำคัญ เป็นอันดับแรก อันเป็นพื้นฐานความคิดในเบื้องต้น

การนำพื้นฐานความคิดดังกล่าว สามารถนำมาใช้ในการรวบรวมแปรรูปในระบบกลุ่มเพื่อผลทางเศรษฐกิจ การที่สมุนไพรอยู่กับป่านั้น ต้องมีความรู้ด้านการจัดการ รู้ที่อยู่ของยาแต่ละชนิด รู้วิธีการเก็บระยะเวลาการเก็บมีความเชื่อต่อป่า สังเกตได้จากเวลาไปเก็บสมุนไพรมาใช้นั้น ต้องทำการขออนุญาตใช้จากเจ้าป่า เจ้าเขา กล่าวคือมีความเคารพต่อป่า สิ่งเหล่านี้นำมาสู่ความรักและห่วงใยในพื้นที่ป่า เกิดการอนุรักษ์และรักษาพื้นที่ป่า อันส่งผลถึงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน สังคมในระยะยาว

หากจะดำเนินการสมุนไพรในเชิงเศรษฐกิจ / ธุรกิจแล้ว จะต้องมีการดำเนินการอีกรูปแบบหนึ่งต่างหาก ที่ไม่มีผลกระทบต่อระบบความเชื่อต่อป่า ของชุมชน ที่ต้องสร้างความสมดุลของวิถีการดำรงชีวิตกับธรรมชาติ

1.5 การเกิดกลไกในการจัดการ

กลไกในการดำเนินการสำหรับการรักษาและฟื้นฟูสมุนไพรนั้น เริ่มมาจาก

1.5.1 ตัวผู้รู้ : เป็นการหารืออย่าง "เปิดอก" ระหว่างผู้รู้กับชุมชนถึงความคิด , ความเต็มใจ ความต้องการที่จะให้มีการสืบทอดเรียนรู้ อย่างไม่หวงวิชา เป็นการแสดงความห่วงใยในเรื่องการสูญหายขององค์ความรู้เพื่อให้ผู้ต้องการเรียนรู้สำนึกและมั่นใจที่จะเรียนรู้

1.5.2 กลุ่มผู้เรียนรู้ "กลุ่มสนใจ" : เป็นการรวมตัวของผู้สนใจที่มี ความสำนึก ที่มองเห็นคุณค่าขององค์ความรู้ที่ได้ลงมือทดลองปฏิบัติ และได้ทำการสืบทอดมา ตลอดจนสถานการณ์ในปัจจุบันบ่งบอกถึงการใช้ใกล้จะสูญหายไป (ผู้รู้มีน้อย / ผู้สนใจจำกัด / ความเจริญทางวิชาการแพทย์แผนปัจจุบัน เข้ามามาก) จึงเกิดการรวมตัวกันขึ้น

1.5.3 องค์การชุมชน : ทั้งที่ได้รับการแต่งตั้งอย่างเป็นทางการ และไม่เป็นทางการ มีความสำนึก มองเห็นคุณค่าของภูมิปัญญานี้มากน้อยเพียงใด ซึ่งสิ่งเหล่านี้บ่งบอกถึงการดำเนินการต่อไปในรูปแบบไหน อย่างไร กลไกหลักในการดำเนินงานที่ผ่าน (ผู้รู้, กลุ่มผู้สนใจและองค์กรชุมชน) มาเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ มีบทบาทสู่ต่อการดำเนินการรักษาและฟื้นฟูสมุนไพร และยังมีปัจจัยที่เข้ามาเกี่ยวข้องอีก กล่าวคือ กระบวนการและทีมที่เลี้ยง

กระบวนการ : การมีส่วนร่วม ของกลุ่มเป้าหมาย เป็นหัวใจของการดำเนินงาน ได้แก่ ได้ร่วมกันคิด ตัดสินใจ ดำเนินการ ประเมินผล ความต่อเนื่องของกระบวนการ / ยังเป็นอีกสิ่งที่ควรคำนึงถึง

ทีมที่เลี้ยง : มีความจำเป็นในระยะแรก ๆ ที่เลี้ยงต้องมีความชัดเจนในบทบาทหน้าที่ดำเนินการที่เลี้ยง เป็นเพียงผู้ให้ข้อมูลเพื่อประกอบในการตัดสินใจของกลุ่ม มิใช่ผู้ตัดสินใจ

1.6 พัฒนาการของกลุ่มจากอดีตปัจจุบันสู่อนาคต

การพัฒนากลุ่มผู้สนใจที่จะอนุรักษ์และฟื้นฟูสมุนไพร ที่ได้ดำเนินการร่วมกันกับโครงการวิจัย ตั้งแต่อดีตเป็นขั้นตอนจนถึงการกำหนดแนวทางการดำเนินงานในอนาคต โดยจะขอกล่าวเป็นภาพรวม ได้ดังนี้

ผู้รู้ : อันเป็นหัวใจเริ่มแรกของการดำเนินโครงการ ในส่วนของผู้รู้เป็นการสอบถามบุคคลในแนวคิด , ความพร้อม ความสมัครใจ ที่จะถ่ายทอดให้เป็นกุศลต่อลูกหลานเพื่อเป็นการสืบทอดภูมิปัญญาให้สูญหายไป ภายใต้สถานการณ์ปัจจุบัน ซึ่งคำตอบที่ได้ "เข้าทางผู้รู้" ที่กำลังกลัวว่าความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สะสมมานับแต่บรรพบุรุษจะสูญหาย ภายใต้สถานการณ์ที่เป็นอยู่ปัจจุบันมีผู้สนใจน้อย หรือเกือบไม่มีเลย ผู้มีน้อยรายในชุมชนและเป็นผู้สูงอายุด้วย ดังนั้นจึงนับว่าผู้รู้เป็นจุดเริ่มแรกที่ทรงคุณค่าที่สุดในเรื่องนี้

กลุ่มผู้สนใจ

นับเป็นก้าวอย่างต่อเนื่องที่มีการพูดคุยหารือระหว่างผู้รู้กับชุมชนและทีมที่เลี้ยง เป็นการปรับทัศน เรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่น "สมุนไพร" กับการถ่ายทอดให้แก่ชุมชนเพื่อค้นหาผู้ที่ตระหนัก , สำนึก , คำนึง , เล็งเห็น (ความหมายคล้ายกันแต่วัตถุประสงค์ต่างกัน) ถึงประโยชน์ , คุณค่าของภูมิปัญญาด้านสมุนไพร

เมื่อได้ผู้สนใจแล้วจะเป็นการทำการกระบวนการกลุ่มร่วมกันระหว่างผู้รู้กับผู้สนใจ โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วม เริ่มตั้งแต่ศึกษาชุมชน วิเคราะห์ข้อมูล ตัดสินใจกำหนดกิจกรรมดำเนินการ และประเมินผล สรุปบทเรียน

กลุ่มกิจกรรม

การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่ได้คิดค้นขึ้นร่วมกันเพื่อเป็นการบอกกล่าวให้บุคคลในชุมชนถึงการเอาใจจริงเอาใจกับสิ่งที่ได้พูดหาหรือกัน มีการประชาสัมพันธ์ บอกกล่าวนัดหมายให้รู้กันอย่างทั่วถึงทางเครื่องกระจายเสียงของหมู่บ้าน กิจกรรมที่ได้ร่วมกันกำหนดและดำเนินการมีดังนี้

1. การศึกษาสมุนไพรในพื้นที่หมู่บ้าน และพื้นที่ร่วม (ปางแปกติดชายแดนไทย - พม่า)
2. การสร้างเตาอบสมุนไพร
3. การทำแปลงเพาะสมุนไพรหายาก
4. แปลงรวบรวมพันธุ์สมุนไพร
5. การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่าง 2 หมู่บ้าน
6. การประสานหลักสูตรสมุนไพรในโรงเรียน

การขยายกลุ่ม

การขยายกลุ่มภายหลังการดำเนินการ กลุ่มได้นำเรื่องเข้าสู่การประชุมหมู่บ้าน เป็นลักษณะแจ้งให้ทราบ หากมีความประสงค์จะเข้ากลุ่มก็สามารถเข้ามาได้การขยายผลดูเหมือนไม่ค่อยประสบผลเท่าใด ขณะเดียวกันได้มีโครงการวิจัยเรื่องการท่องเที่ยวในหมู่บ้านแม่ละนา ในอดีตที่มุ่งแต่การเปิดถ้ำเพื่อการท่องเที่ยว สามารถทำให้กลุ่มเปลี่ยนทัศนจากการเที่ยวถ้ำ หันมาเข้าใจการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เพื่อเยี่ยมชมวิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณีของชุมชน ดังนั้นกลุ่มท่องเที่ยวจึงมีความจำเป็นที่จะต้องเข้ามาศึกษาเรียนรู้สมุนไพร ตลอดจนเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งสามารถใช้ได้สำหรับการท่องเที่ยวไปด้วย

การขยายกลุ่มเป้าหมายไปยังเยาวชน ซึ่งผลจากการเก็บข้อมูลและร่วมวิเคราะห์ร่วมกับทางกลุ่ม เยาวชนยังไม่ให้ความสนใจ หรือให้ความสนใจในเรื่องสมุนไพรภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่เมื่อมีการจัดเวทีพบปะระหว่างผู้รู้, ผู้อาวุโส กับเยาวชน ที่ผู้รู้ ผู้อาวุโสพูดถึง คุณค่าความเป็นมาของภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเป็นชาติพันธุ์ ทำให้เยาวชนบางส่วนหันมาให้ความสนใจ สืบเนื่องจากการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่ทางกลุ่มได้จัดขึ้น สำหรับเยาวชนนั้นเป็นเป้าหมายสำหรับการสืบทอดภูมิปัญญา เยาวชนส่วนหนึ่งเท่านั้นที่ให้ความสนใจ เยาวชนกลุ่มที่เกิดขึ้นจะเป็นผู้ชักชวนเพื่อให้ หันกลับมาให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีผู้รู้ ผู้สนใจช่วยเป็นกำลังเสริมให้ต่อไป

1.7 แนวทางการดำเนินงานในอนาคต

ก่อนที่การดำเนินงานโครงการวิจัยการอนุรักษ์และฟื้นฟูสมุนไพรจะสิ้นสุด ได้มีการจัดเวทีสรุป ประเมินผลการดำเนินงานร่วมกัน 2 หมู่บ้าน พอสรุปเป็นประเด็นได้ดังนี้

1.7.1 กิจกรรมที่ได้คิดและกำหนดร่วมกัน

กิจกรรมที่ได้ร่วมกันคิดและกำหนดขึ้นมาเพื่อเรียกความสนใจ ตลอดจนสร้างประโยชน์ให้กับการอนุรักษ์และฟื้นฟูสมุนไพรรักษาทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น การสร้างเตาอบสมุนไพร การทำแปลงเพาะชำ การปลูกสมุนไพรสาธิต แปลงรวบรวมสมุนไพร เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่ยังไม่บรรลุเป้าหมาย ให้ชุมชนได้เห็นและใช้ประโยชน์ ตลอดจนการคืนสมุนไพรสู่ป่า จึงต้องมีการดำเนินการต่อ โดยมี “โครงการส่งเสริมการผลิตพืชสมุนไพรปี 2545” ของทางกรมส่งเสริมการเกษตร สนับสนุนต่อเนื่อง และทางองค์การบริหารส่วนตำบลปางมะผ้า ได้บรรจุโครงการลงในแผนกิจกรรมปี 2545 ไว้ให้แล้ว

1.7.2 การต่อยอดโครงการ

ปัจจุบันสถานการณ์การใช้สมุนไพรให้หมู่บ้านห้วยเขยาะ ผลผลิตไม่ทัน มีคนจากหมู่บ้านใกล้เคียงมีความต้องการมาก ทางออกที่ได้คือให้กลุ่มเป็นผู้จัดหาตามที่ผู้สั่ง ดำเนินการในรูปกลุ่ม ส่วนการบริหารจัดการให้ผู้รู้ภายในกลุ่ม หากมีการดำเนินการในทางการค้าแล้ว ควรประสานกับทางสาธารณสุข เก็บตัวอย่างสมุนไพร ทำให้ถูกต้องตามพระราชบัญญัติยา ซึ่งหากทำกันอย่างจริงจังอาจเป็นสินค้า 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์ได้

1.7.3 การเรียนรู้ของทีมวิจัยและส่วนที่เกี่ยวข้อง

สิ่งที่ทีมงานวิจัยในโครงการได้ดำเนินการไปนั้น ทางทีมงานได้เรียนรู้เพิ่มเติมในหลายสิ่งจากกระบวนการทำวิจัย พอสรุปได้ดังนี้

- การทำเรื่องการวิจัยเชิงพัฒนา นั้นไม่สามารถดำเนินการในด้านเดียวได้ เพราะเรื่องที่กำลังดำเนินการนั้น ไปมีความสัมพันธ์กับความเป็นชุมชน / วิถีชีวิตของชุมชน ดังนั้นการทำวิจัยเชิงพัฒนา ต้องมองในทุกแง่มุมอย่างรอบด้าน ไม่มุ่งหวังผลด้านเดียว งานวิจัยอาจได้ผลหรือไม่บรรลุผล ก็ได้แต่ทุกอย่างต้องมีเหตุผลประกอบ งานวิจัย....อาจเป็นจุดเริ่มต้นให้กลุ่มบุคคลเป้าหมายได้ร่วมกันคิด และดำเนินการในช่วงระยะแรก ๆ เพราะงานวิจัยมีระยะเวลาจำกัด กลุ่มจะต้องมีความชัดเจนในส่วนของแนวทางและเป้าหมาย

- การทำการวิจัย จะเป็นการใช้ข้อมูลที่เก็บได้มาประกอบในการตอบคำถาม ดังนั้นข้อมูลที่เก็บรวบรวมนั้น ต้องเป็นข้อมูลที่ละเอียดและลึกซึ้งกว่าข้อมูลทั่วไป เช่น ก่อนที่จะเก็บสมุนไพรในพื้นที่ป่า ต้องทำการขออนุญาตใช้ เป็นความเชื่อต่อพื้นที่ป่า เจ้าป่าเจ้าเขา อันบ่งบอกถึงระบบความเชื่อ การถ่ายทอดสู่บุคคลรุ่นหลัง ที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์อย่างอื่นได้ เช่นการจัด การทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน

- กระบวนการทำงานที่เน้นการทำงานแบบมีส่วนร่วม นั้นสามารถดึงความคิดที่หลากหลายต่างมุมมอง ต่างแนวคิด ที่จะมาดำเนินการร่วมกันของกลุ่ม ทำให้บุคคลยอมรับในเหตุผล

ของผู้อื่น หากมีแนวคิดที่ดีกว่า (ใช้ได้กับบุคคลที่เปิดใจยอมรับและจะใช้ไม่ได้หากบุคคลนั้นไม่ยอมรับโดยเฉพาะบุคคลที่ตำแหน่งทางสังคมสูงกว่า เกิดความเสียหน้า)

1.8 บทเรียนที่ได้รับจากการดำเนินโครงการวิจัย

1. การเตรียมตัวของทีมวิจัย มีความสำคัญ ซึ่งได้แก่ความชัดเจนในแนวทางการดำเนินการ ความชัดเจนในวิธีการดำเนินงาน
2. การทำงานเป็นทีมงานนั้น เนื่องจากระบบการงานและความเคลื่อนไหว ต้องรู้ชัดเจน เพื่อการหาแนวทางการดำเนินการให้ต่อเนื่องเหมาะสม
3. การประสานงานต้องอาศัยความสัมพันธ์ส่วนตัว จะได้ผลมากกว่า / เร็วกว่า
4. การสนับสนุน.....ต้องเหมาะสมกับสถานการณ์ ระยะเวลา และฤดูกาล
5. การนัดหมาย.....นัดแล้วต้องไป.....ต้องทำ.....

บทที่ 6

สรุปการวิจัย อภิปรายผล ปัญหา ข้อเสนอแนะ

6.1 สรุปผลการวิจัย

สรุปวัตถุประสงค์ / ขอบเขตการศึกษา

1. ผลการศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้ด้านสมุนไพรพื้นบ้าน

ได้ศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้ด้านพืชสมุนไพรที่มีอยู่ในพื้นที่ 2 หมู่บ้าน ใน 3 ประเด็น

1.1 ประเภทและชนิดของสมุนไพรใน 2 ชุมชน โดยได้อธิบายถึงลักษณะของสมุนไพรแต่

ละชนิด ความชอบสรรพคุณ การนำไปใช้ประโยชน์

ทั้งนี้ได้เก็บข้อมูลแบบมีส่วนร่วมกับผู้รู้ ผู้สนใจและผู้เกี่ยวข้องอื่นในแหล่งสมุนไพร บ้านแม่ละนา บริเวณ ดอยแปกโดน “ ไม้สนต้นเดียว ” อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ พื้นที่ดอยหางนา อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ พื้นที่ ดอยม็อกก่า อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ของหมู่บ้านแม่ละนา และพื้นที่บริเวณดอยยาไคคะปานธุ์ บริเวณดอยฟ้าผ่า ของบ้านห้วยเยี้ยะ พบว่ามีสมุนไพร จำนวน 91 ชนิด โดยแยกเป็นสมุนไพรในแถบหมู่บ้านห้วยเยี้ยะ (มุเซอดำ) จำนวน 43 ชนิด

1.2 ตำรับยาที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน ของ 2 ชนเผ่า คือไทยใหญ่ และ มุเซอดำ พบว่ามีตำรับยาของไทยใหญ่ 13 ตำรับ และมุเซอดำ 10 ตำรับ

1.3 ระบบการถ่ายทอด , การสร้างความตระหนัก , การคัดเลือก และการอบรมสั่งสอนเท่าที่ค้นพบ อยู่ที่ความสนใจ เอาใจใส่ของบุคคลไม่ได้มีการบังคับ การเรียนรู้ด้านสมุนไพรในอดีตอยู่ที่ความสามารถในการจดจำ ความสังเกต การสอบถาม แลกเปลี่ยนกับผู้รู้ เพื่อนในหมู่บ้าน ต่างหมู่บ้าน และประสบการณ์จริงที่ได้ผ่านพบหรือทำการรักษา ตลอดจนศึกษาเพิ่มเติมจาก ตำราภาษาไทยใหญ่ (ปัจจุบันยังมีตำราอยู่แต่มีผู้อ่านแล้วเข้าใจมีน้อยรายมาก)

2. ผลศึกษารูปแบบและกระบวนการอนุรักษ์และฟื้นฟูสมุนไพรพื้นบ้าน

จากการดำเนินการพบว่ารูปแบบกระบวนการอนุรักษ์และฟื้นฟูสมุนไพร ควรเริ่มจาก

การสร้างความรู้ โดยวิธีการใด ๆ ก็ตามแต่ที่ทางทีมวิจัยใช้ คือ การนำสถานการณ์ความจริงมาเสนอ เช่น ผู้รู้มีน้อยราย , ผู้รู้เป็นผู้สูงอายุ ความยากลำบากในการสืบทอดภูมิปัญญาแบบอดีต ความเป็นเอกลักษณ์ของการใช้สมุนไพรแต่ละชนเผ่า ศักดิ์ศรี การสืบทอดจะปล่อยหายในคนรุ่นนี้หรือ (เชิงท้าทาย) การที่ผู้รู้ผู้สูงอายุ เข้านำเสนอเรื่องในที่ประชุมของหมู่บ้าน การพูดคุยหารือเฉพาะกลุ่ม และการทำหลักสูตรการเรียนการสอนสมุนไพรในโรงเรียน (หลักสูตรชุมชน) เป็นต้น

การศึกษาเรียนรู้จากของจริง ใน / นอกพื้นที่ กล่าวคือ เดินศึกษาในพื้นที่บริเวณหมู่บ้าน และตำบล เป็นการเรียนรู้ที่ใช้ประสาททั้ง 5 ตา , หู , จมูก , ปาก และมือ และเป็นการสื่อสาร 2 ทาง (Two way communication)

ปฏิบัติให้รู้ชัด กล่าวคือการได้นำต้นสมุนไพรมาเพาะขยาย , นำมาปลูกมาดูแล ตลอดจนการนำสมุนไพรแต่ละชนิดมาผสมผสานสำหรับการอบ สิ่งเหล่านี้คือการปฏิบัติเพื่อการเรียนรู้ที่ชุมชนได้คิด

ดังนั้นพอสรุปได้ว่ากระบวนการอนุรักษ์และฟื้นฟู 3 ขั้นตอนที่เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง

1. สร้างสำนึก
2. เรียนจากของจริง
3. ปฏิบัติให้รู้ชัด

3. สรุปกิจกรรม / วิธีการเก็บข้อมูล

กิจกรรมที่ดำเนินการในโครงการแบ่ง 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 เป็นระยะรวบรวม วิเคราะห์ สรุปข้อมูล

โดยได้ดำเนินการกิจกรรมอยู่ กิจกรรม

1. ทำความเข้าใจกับชุมชนเรื่องการอนุรักษ์และฟื้นฟู
2. หาแนวทางการรวบรวมองค์ความรู้
3. รวบรวมเนื้อหาสร้างแบบฟอร์ม / ประเด็นเนื้อหาสาระ
4. เก็บรวบรวมเนื้อหา / บริบทชุมชน
5. ถอดบทเรียนการอนุรักษ์
6. แลกเปลี่ยนประสบการณ์
7. แลกเปลี่ยนแนวทางการฟื้นฟู
8. ศึกษาสมุนไพรในพื้นที่
9. ค้นหาแนวทางการฟื้นฟู

ระยะที่ 2 เป็นระยะปฏิบัติการ

1. สนับสนุนกิจกรรมการฟื้นฟู – เตาอบสมุนไพร , แปลงสาธิต , เรือนเพาะชำ
2. จัดเวทีเยาวชนกับการอนุรักษ์ฟื้นฟูสมุนไพร
3. ประสานกับคณะครูเรื่องหลักสูตรสมุนไพรในโรงเรียน (หลักสูตรชุมชน)

ระยะที่ 3 เป็นระยะสรุปผล

1. จัดเวทีสรุปประเมินผล

หมายเหตุ โดยมีการประชุมประจำเดือนคณะทำงานในทุกระยะ

วิธีการที่ใช้

พอสรุปเป็นขั้นได้ดังนี้

ขั้นเตรียมการ

เป็นการทำความเข้าใจร่วมกันในคณะทำงานถึง

1. วัตถุประสงค์ในแต่ละกิจกรรม
2. แนวทางการดำเนินงาน
3. ประเด็นเนื้อหา
4. การตั้งประเด็นคำถาม
5. อื่น ๆ การนัดหมายกลุ่มเป้าหมาย , การเตรียมวัสดุ , การพบปะรายบุคคล / กลุ่ม

ขั้นดำเนินการ

1. กล่าวถึงความจำเป็นไปเป็นมา
2. ชี้แจงถึงวัตถุประสงค์
3. การตั้งประเด็นคำถาม (แบบต่อเนื่อง)
4. บันทึกประเด็นในกระดานสรุปให้เห็นชัดเจน
5. เชื่อมประเด็น / หัวข้อ
6. สรุป.....ประเด็นเนื้อหาสาระรวมถึงข้อตกลง

4.สรุปผลองค์ประกอบหลัก ๆ ตามผลการวิจัยที่ตอบวัตถุประสงค์

องค์ประกอบหลัก ๆ ที่ตอบสนองต่อวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยมีดังนี้

1. องค์ความรู้ : ไม่ว่าจะเป็นชนิดของสมุนไพร และตำรับยา
2. กลุ่ม (ผู้รู้ - ผู้สนใจ) / การขยายกลุ่ม
3. กระบวนการ
 - สร้างสำนึก
 - เรียนจากของจริง
 - ปฏิบัติให้รู้จริง
4. ความเชื่อ : ศรัทธา
 - กระบวนการมีส่วนร่วม (Participation)
 - เรียนรู้จากปฏิบัติ

- กรอบความคิด / ความเชื่อ

5.สรุปบทเรียนสำคัญ

- การวิจัยเชิงพัฒนา เป็นการมองทุกแง่มุม สังคม , เศรษฐกิจ , การเมืองการปกครองและสิ่งแวดล้อม
- การเก็บข้อมูล นั้นควรเก็บในเชิงคุณภาพที่ชัดลึกและเชิงวิเคราะห์
- ความชัดเจนของทีมวิจัยเป็นเรื่องสำคัญที่มีผลต่อการดำเนินงาน
- กรอบความคิด / ความเชื่อ เป็นสิ่งจำเป็นที่สำคัญที่จะต้องถูกประยุกต์สู่การปฏิบัติและการดำเนินการในสนาม

6.2 อภิปรายผล

1.งานวิจัยเกี่ยวกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูการใช้สมุนไพรพื้นบ้านในการขับเคลื่อนทางสังคม

งานวิจัยที่ได้ดำเนินการเป็นเรื่องเกี่ยวกับการนำองค์ความรู้ “ภูมิปัญญา” ที่เกี่ยวข้องกับสมุนไพร มาใช้ในการสร้างสำนึก ห่วงแหน มิให้มีการสูญหาย เกิดการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาด้านสมุนไพรของชุมชนขึ้น โดยการรวมกลุ่ม ซึ่งประกอบด้วยผู้รู้ ผู้สนใจ มาศึกษาสมุนไพรที่มีอยู่ในชุมชน การคิดและทำกิจกรรม อาทิเช่น การสร้างเตาอบเพื่ออบสมุนไพร การเพาะสมุนไพรที่หายาก การทำแปลงสาธิตสมุนไพรที่เหมาะสมสำหรับเหตุการณ์ฉุกเฉิน การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ แนวความคิดระหว่างกลุ่มบ้าน เพื่อเป็นการดึงดูดความสนใจ และแสวงหาแนวร่วม

ในการดำเนินงานได้แสวงหาภาคีความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่สาธารณสุขที่ตั้งอยู่ในชุมชน และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขอำเภอที่สนใจ ตลอดจนเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องจากโรงพยาบาลปางมะผ้า ในส่วนของการเรียนรู้ร่วมกันและให้คำปรึกษาแก่ชุมชน

โดยในทีมงานและภาคี มีความต้องการที่จะเห็นการรวมกลุ่มของชุมชนที่เข้มแข็ง มีความสามารถที่จะเป็นแกนนำในด้านการพัฒนาที่ใช้ความสามารถ ภูมิปัญญา ศักยภาพของชุมชน เป็นหลัก

2. การศึกษามีความสอดคล้องกับแนวคิดหรือทฤษฎีอย่างไร

ในการศึกษาวิจัยในโครงการนี้ มีความสอดคล้องกับแนวคิด การมีส่วนร่วม (Participation) กล่าวคือ กลุ่มได้เข้าไปร่วมในการเก็บข้อมูลโดยการเป็นผู้ให้ข้อมูล ร่วมกันคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจโดยใช้ข้อมูลที่กลุ่ม ได้แสดงความคิดเห็น หาแนวทางดำเนินการร่วมกัน ภายใต้สถานการณ์ที่เป็นจริงของชุมชน มากำหนดกิจกรรมร่วมกันและดำเนินการตามกิจกรรมที่กำหนดขึ้นร่วมกัน ร่วมกันได้ผลประโยชน์ ตลอดจนร่วมกันประเมินผลการดำเนินงาน

การอบรมให้รู้ระเบียบของสังคม (Socialization) ตัวแทนของการอบรมให้รู้ระเบียบ

ของสังคม ที่เห็นเด่นชัด ได้แก่

ครอบครัว : ได้แก่ผู้ปกครอง , ผู้นำครอบครัวที่เป็นผู้รู้ ผู้สนใจ ได้นำเรื่องราว ของสมุนไพร อันเป็นภูมิปัญญาของชุมชน ไปบอกเล่าต่อบุตรหลาน

กลุ่มเพื่อน :เยาวชนที่มีความสนใจเห็นประโยชน์คุณค่าของภูมิปัญญาในด้านสมุนไพรไปขยายไปพูดคุยกับเพื่อนรุ่นราวคราวเดียวกัน หรือต่างวัย เป็นการชักชวนในกลุ่มเพื่อนให้หันมาให้ความสนใจในเรื่องของสมุนไพร

โรงเรียน : อันเป็นหน่วยอบรมระเบียบแบบแผนของสังคมที่เป็นทางการ เด็กในโรงเรียนให้ความสนใจและเชื่อฟังครูมากกว่า พ่อ - แม่ ผู้ปกครอง ผลจากการประเมินร่วมกันของกลุ่ม โรงเรียนบ้านห้วยเขียะได้บรรจุหลักสูตรสมุนไพรพื้นบ้าน เป็นหลักสูตรชุมชนทำการเรียนการสอนในชุมชน จึงนับว่าโรงเรียนเป็นอีกแหล่งที่สามารถสั่งสอนให้เด็กได้รู้ในเรื่องของสมุนไพรอันเป็นการสืบทอดต่อเด็กได้อีกทางหนึ่ง

สถาบันทางสังคมและองค์กรต่าง ๆ : สถาบันทางสังคมและองค์กรต่าง ๆ ถึงแม้ว่าจะไม่เป็นแหล่งให้ความรู้หรือถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านสมุนไพรโดยตรง แต่มีความสามารถในการให้ทุนในการสนับสนุน เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ซึ่งในปีงบประมาณ 2545 นี้ได้ตั้งงบประมาณไว้ในแผนสำหรับให้กลุ่มสมุนไพร / หมู่บ้านที่สนใจเขียนโครงการมาขอรับการสนับสนุน

3.วิธีการเก็บข้อมูลมีศักยภาพ / ข้อจำกัด

ในการเก็บข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้มีจุดเด่น กล่าวคือ

1. มีการทำความเข้าใจกับทีมวิจัย ให้เข้าใจชัดเจนในวัตถุประสงค์ แต่ละคำถาม และคำถามมิใช่คำถามปิด ผู้ให้ข้อมูลสามารถบอกกล่าว แสดงความคิดเห็นเต็มที่
2. ผู้ช่วยนักวิจัยที่มีความเข้าใจในภาษาท้องถิ่น สามารถสื่อสารตามประเด็น และเข้าใจได้ง่ายกับผู้ให้ข้อมูล
3. การให้ข้อมูลของผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ได้ดำเนินการเป็นกลุ่ม มีการตรวจสอบกันในตัวของกลุ่มผู้ให้ข้อมูล
4. ในการวิจัยเมื่อได้ข้อมูลแล้ว จะมีการรวบรวมแล้วมีการให้ข้อมูลย้อนกลับ (Feed Back) แก่ชุมชนเพื่อการตรวจสอบและเพิ่มเติมข้อมูล

สำหรับข้อจำกัดที่พบในการดำเนินการเก็บข้อมูล มีดังนี้

1. การเก็บข้อมูลในระบบกลุ่ม ผู้ที่ไม่แสดงความคิดเห็น ผู้เก็บข้อมูลต้องใช้ทักษะการกระตุ้นมากและทั่วถึง ซึ่งทางทีมต้องแก้ไข

2. ความรอบรู้ของผู้วิจัยที่เกี่ยวข้องกับฐานแนวความคิด (concept) ทฤษฎี (theory) มีจำกัด ซึ่งมีความจำเป็นต้องใช้ในการเก็บข้อมูลแบบกลุ่ม ซึ่งหากมีความจำเป็น มีคำถาม หรือเงื่อนไขที่เกี่ยวข้อง ต้องทำความเข้าใจให้กับกลุ่ม

4. การเรียนรู้ของทีมวิจัย

ในการดำเนินงานร่วมกันในโครงการวิจัย อนุรักษ์และฟื้นฟูสมุนไพรรักษาทางเดินหายใจ ทีมวิจัยได้มีการเรียนรู้เพิ่มขึ้น กล่าวคือ

- การที่จะทำโครงการ.....ใด ๆ แล้ว ต้องมองให้ครอบคลุมถึงสิ่งที่เกี่ยวข้อง สังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง สิ่งแวดล้อม ปัญหาใด ๆ แล้ว การคิดและดำเนินการในทางเดียวไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างยั่งยืน

- ในการเก็บข้อมูลแล้ว ต้องเก็บและรวบรวมข้อมูลที่เป็นเหตุเป็นผล ในทางลึก เพื่อการรู้ที่ถูกต้องแท้

- การนำกรอบความคิดหรือทฤษฎี เข้ามาเกี่ยวข้องกับงาน ทำให้มีหลัก มีกรอบคิดในการดำเนินงาน และทำให้งานที่ออกมามีน้ำหนัก มีความเชื่อถือเพิ่มขึ้น

5. ข้อเท็จจริงบางประการที่ค้นพบ

เยาวชนที่เป็นเป้าหมายในการถ่ายทอด ที่ถูกมองว่าไม่ให้ความสนใจในคุณค่าของภูมิปัญญา ประเพณีเก่าดั้งเดิม แต่เมื่อได้มีการพูดคุยโดยตรงกับเยาวชนเองแล้วกลับพบว่าเยาวชนบางกลุ่มยังให้ความสำคัญกับคุณค่าของภูมิปัญญาดั้งเดิมของชาติพันธุ์ ชนเผ่า เพียงพวกเขาเหล่านั้นไม่มีโอกาสที่จะแสดงออก และได้รับการชี้แนะทำความเข้าใจที่ชัดเจนทางวัฒนธรรมอย่างต้องแท้แบบต่อเนื่อง

6.3 แนวทางการปรับปรุง ข้อเสนอแนะจากการดำเนินการ

- ผู้วิจัย / ทีมวิจัย ควรมีกรอบความคิด ความเชื่อ หรือการทำความเข้าใจในกรอบความคิด ความเชื่อ ให้ชัดเจนตรงกัน ซึ่งมีความสำคัญ และสัมพันธ์ต่อการแปลงแนวความคิด ความเชื่อสู่การปฏิบัติจริงในสนาม

- การวิจัยพัฒนาแบบมีส่วนร่วม เน้นที่กระบวนการ (Process) ดังนั้น ผู้วิจัยควรมีพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ซึ่งมีความจำเป็นที่ต้องใช้ในการสรุป ประเมิน เกือบทุกขั้นตอน

- การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เสมือนเป็นการจุดประกายให้ผู้มีความ

สำนึกมารวมกันพัฒนาศักยภาพให้เด่นชัดขึ้น การดำเนินการแบบต่อเนื่อง จึงมีความจำเป็นที่ต้องดำเนินการ ดังนั้น กลุ่มควรมีความชัดเจนในวัตถุประสงค์, เป้าหมาย และแนวทางการดำเนินการ

- การสร้างสำนึก การรวมกลุ่มบุคคล ควรที่จะเริ่มจากความสำเร็จทางวัฒนธรรม

ภูมิปัญญา ศักยภาพของชุมชน การช่วยเหลือซึ่งกันและกันไม่ควรที่จะนำผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเข้ามาเกี่ยวข้องในระยะเริ่มต้น

ภาคผนวก 1

ประเภท ชนิด ลักษณะทางกายภาพของสมุนไพร

เผ่าไทยใหญ่

บ้านแม่ละนา หมู่ที่ 1 ตำบลปางมะผ้า อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

1. หญ้าติตุต (ภาษาไทยใหญ่)

จัดอยู่ประเภทเป็นยาเย็น แก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ
ลักษณะทางกายภาพ

ใบเป็นแฉกเล็ก ๆ คล้ายใบกล้วย
ดอกมีสีขาว เป็นพืชรัดมด ขยายพันธุ์โดยใช้หน่อ
ชอบอากาศร้อนพบตามพื้นที่สูง

2. หญ้าหางแอน (ภาษาไทยใหญ่)

จัดอยู่ประเภทเป็นยาเย็น รสขม แก้ท้องเสีย
ท้องเดิน ใช้ใบ , ลำต้น , ราก คั้นกิน
ลักษณะทางกายภาพ

ต้นสูงประมาณ 1 ฟุต ใบเป็นแฉก ๆ 5 แฉก
ใบออกเป็นคู่ ๆ ดอกสีม่วง ชอบอากาศร้อนพบตามพื้นที่สูง

3. หญ้าหนวดคำ (ภาษาไทยใหญ่)

จัดอยู่ประเภทเป็นยาเย็น ใช้ภายนอก
แก้เท้าบวมพอง โดยใช้ทุกส่วนของหญ้าหนวดคำ
คั้นรมไอน้ำ

ลักษณะทางกายภาพ

เป็นไม้ยืนต้น ขนาดกลาง รูปทรงใบขนาดกลาง
ฐานใบโค้ง ปลายใบเรียวแหลม ใบนูนมีขน
ใบออกถี่เขี้ยวอมเหลือง พบทั่วไปในพื้นที่สูง ชอบ
อากาศร้อน

4. ยาดอกดิบ (ภาษาไทยใหญ่)

จัดอยู่ประเภทเป็นยาเย็น แก้ไข้ , ปวดบวม ตามร่างกาย

ลักษณะทางกายภาพ

ใบกลม ปลายใบแหลมเล็ก ได้ใบสามารถเห็นเส้นได้ใบชัดเจน มีดอกติดอยู่กับฝัก ใช้ต้มอบ
ไอน้ำที่ดื่มใช้อาบ ชอบอากาศร้อนพบตามพื้นที่สูง

5. ไม้ยอดแอด (ภาษาไทยใหญ่)

จัดอยู่ประเภทเป็นยาเย็น ใช้รากหรือเปลือก

ดื่มกินแก้หนาว ปัสสาวะขัด

ลักษณะทางกายภาพ

ไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ ลำต้นสีน้ำตาลแดง
ใบใหญ่ออกใบสลับกันเป็นใบ ๆ ขอบใบหยัก
คล้ายซี่เลื่อย ใช้ร่วมกับต้นหมากแงงนา
ชอบอากาศร้อนพบตามพื้นที่สูง

6. ต้นหมากแงงนา (ภาษาไทยใหญ่)

จัดอยู่ประเภทเป็นยาเย็น ใช้รากดื่มกินแก้หนาว

ปัสสาวะขัด ใช้ผสมกับต้นยอดแอด

ลักษณะทางกายภาพ

ต้นสูงประมาณ 1 คืบ ถึง 1 ศอก มีใบติดกับลำต้น
มีลูกขาวรี มีหนามแข็ง ๆ ตลอดลูก เส้นใบมี 3 เส้น
ขึ้นทั่วไปตามพื้นที่นา ชอบอากาศร้อนพบตามพื้นที่สูง

7. หญ้าติดสืบ (ภาษาไทยใหญ่) หญ้าเอ็นหยึด

(เมือง หย้าอดป้อ (ภาษากลาง)

จัดอยู่ประเภทยาเย็น ใช้ภายนอกและภายใน ใช้ใบมาตำผสมกับฟอกข้าว หรือใช้ผสมกับสมุนไพร
อื่น ดื่มกินแก้ไข้

ลักษณะทางกายภาพ

เป็นกอขนาดเล็ก ถ้าคันปล้อง ๆ ขนาดเล็กคล้ายใบสน 2 - 3 ใบ ชอบขึ้นตามที่ชื้นแฉะ พบตามลำน้ำลำห้วย

8. ยาล้าง (ภาษาไทยใหญ่) ต้นหนาด (ภาษาเมือง)

จัดอยู่ประเภทยาเย็นใช้ภายนอก ใช้ใบ, คัน
กิ่ง อบ อบาบ หลังคลอดลูก

ลักษณะทางกายภาพ

เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง ใบหนาเป็นขนสีเทา
ใบเป็นคลื่น โคนเรียว ปลายเรียวแหลม ขยายพันธุ์ด้วยเมล็ด
ชอบอยู่ที่โล่งแจ้ง ไม่ชอบที่ชื้น

9. ไม้สีป่าน (ภาษาไทยใหญ่)

จัดอยู่ประเภทยาร้อน ใช้ภายนอก ใช้ใบคั้นอาบ
อบ แก้อัมพฤกษ์ โดยใช้ผสมกับตัวยาอื่น ๆ อีก

ลักษณะทางกายภาพ

ไม้ทรงพุ่มขนาดกลาง กิ่งแตกออกเป็นคู่ ๆ
ตรงข้ามใบเป็นใบประกอบขึ้นตามกิ่งที่แตกแขนงออกเป็นคู่ ๆ
1 ชุด จะมีอยู่ 4-5 คู่ ฐานใบโค้ง ปลายใบเรียวแหลม
พบทั่วไปตามพื้นที่สูง

10. เครือยาแก้ (ภาษาไทยใหญ่)

จัดอยู่ประเภทยาร้อน ใช้ทั้งภายในและภายนอก ใช้เถาคั้นอาบ อบ กิน แก้เด็กเป็นซางตาขโมย
แก้กินผิด, ผิดเดือน

ลักษณะทางกายภาพ

เป็นเถา เป็นเครือ ใบมีขนาดใหญ่ คล้ายรูปหัวใจ เครือหรือเถามีเปลือกขรุขระ สีน้ำตาล
พบตามภูเขาที่ชื้น

11. ไม้แข่งปาน (ภาษาไทยใหญ่)

จัดอยู่ประเภทยาเย็น ใช้ใบ, กิ่ง, ฝัก, อาบ
แก้ผดผื่นคัน

ลักษณะทางกายภาพ

ไม้ทรงพุ่มขนาดเล็ก ใบคอกไข่ใบ ท้องใบขาวนูน
ใบขนาดเล็ก ฐานใบโค้ง ปลายใบโค้งเรียว ไม่ชอบที่ร้อน
พบตามพื้นที่สูงทั่วไป

12. หมากฮู้ดำ (ภาษาไทยใหญ่)

จัดอยู่ประเภทยาเย็น ใช้ภายนอกและภายใน
ใช้เถา ใบ ผสมกับตัวยาอื่น แก้กษัย ภายใต้วงกาย

ลักษณะทางกายภาพ

เป็นไม้เถา ตามเถามีหนามคม กิ่งขึ้นตามเถาสลับกัน
ใบงอกตามกิ่ง อยู่สลับตำแหน่งกัน
ฐานใบโค้งคล้ายรูปหัวใจ ปลายใบเรียวแหลม
ใบชดออ่อนสีเขียวอมเขียว
ชอบอยู่ตามพื้นที่สูงเย็น

13. หมากแหนแคว (ภาษาไทยใหญ่)

จัดอยู่ประเภทยาร้อน ใช้ภายใน
ใช้เปลือกที่เถาอ่อน แก้กษัย

ลักษณะทางกายภาพ

เป็นเถา สีนํ้าตาลใบขึ้นตรงข้ามกัน
ฐานใบโค้งกลม ปลายใบเรียวแหลม
ชอบอากาศร้อนพบตามที่สูงทั่วไป

14. ไม้กอบแคบ (ภาษาไทยใหญ่)

จัดอยู่ประเภทชาเย็น ใช้ภายใน - ภายนอก
ใช้ใบ - เครื่องดื่ม ขี้, คำ ผอกแผลฝีหนอง
หรือใช้เป็นส่วนผสมยาอื่น

ลักษณะทางกายภาพ

เป็นไม้เถา ตามเถามีผงสีขาว
คล้ายผงแป้ง เคลือบไว้เวลานำมาหักจะมีเสียง
ใบคล้ายรูปใบโพธิ์ รูปหัวใจ ตัวใบสีเขียว
ท้องใบสีน้ำตาลอ่อน พบตามที่ชื้น

15. ไม้เพี้ยฟาน (ภาษาพื้นเมือง)

เพี้ยฟาน (ภาษาไทยใหญ่)

จัดอยู่ประเภทชาร้อน ใช้ทั้งภายใน - ภายนอก ใช้ใบชงคล้ายชา กิน คัม อาบ แก้ผดผื่นคัน
ลักษณะทางกายภาพ

ใบเรียวยาวสีเขียวเป็นมัน ปลายใบเรียวแหลม รสขม เป็นไม้ทรงพุ่มขนาดเล็ก ใช้เมล็ด
ขยายพันธุ์ สามารถปลูกได้ดีในพื้นที่สูง

16. ยาฮากแหลว (ภาษาไทยใหญ่)

จัดอยู่ประเภทชาร้อน ใช้ภายใน
ใช้รากคัมหรือคองเหถ้าเป็นชากำลัง

ลักษณะทางกายภาพ

เป็นต้นเดี่ยว สูงประมาณ 1 ฟุต
1 ก้าน ใบประกอบด้วยใบ 3 ใบ
ใบลักษณะขนาดเล็ก ชอบที่ร้อน

17. ยาสากเหลือง (ภาษาไทยใหญ่)

จัดอยู่ประเภทยาร้อน ใช้ภายใน
ใช้รากต้มกิน เป็นยาล้าง

ลักษณะทางกายภาพ

เป็นไม้ขนาดกลาง สูง 4-5 ฟุต
ออกดอกสีม่วงในช่วงแล้ง ใบลักษณะรียาว
พบตามพื้นที่สูงทั่วไป ชอบอากาศร้อน
ตามที่ชื้นไม่มี

18. เเคอฮ่าหว่าง (ภาษาไทยใหญ่)

จัดอยู่ประเภทยาร้อน ใช้ภายใน ใช้รากต้มหรือคองเหล้า เป็นยาล้าง และทำให้กินข้าวได้มาก.

ลักษณะทางกายภาพ

เป็นไม้เถาขนาดใหญ่ขึ้นตามต้นไม้ ใบกลมขนาดกลาง คล้ายใบมะนาว
ชอบอากาศร้อน พบในป่า

19. สามปู (ภาษาไทยใหญ่)

จัดอยู่ประเภทยาเย็น ใช้ภายนอก - ภายใน ใช้ใบต้มแก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ ใบยี้พอกหัวเด็กแก้
ลมชักกระตุก

ลักษณะทางกายภาพ

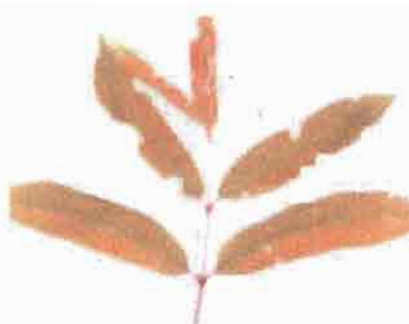
เป็นกอ ลำต้น ๗ ใบยาวรี สีเขียว คล้ายตะไคร้ แต่อ่อน ใบมีกลิ่นคล้ายขมิ้นเทศ,
หรือ ไพร ชอบที่เย็น

20. ไม้ขี้

จัดเป็นยาเย็น ใช้ภายนอก ใช้ใบ, ยอด อมแก้เจ็บลิ้น
หรือใช้ผสมผสมกับยอดใบส้ม

ลักษณะทางกายภาพ

ชอบอยู่ตามภูมิประเทศกึ่งร้อนกึ่งเย็น เป็นไม้
ขนาดกลาง มีใบมากเฉพาะฤดูฝน ยอดอ่อนสีเขียวอมเหลือง
ออกสีทอง ตรงบริเวณใกล้ยอดอ่อน ก้านใบสีแดง
กิ่งสีน้ำตาล ลักษณะใบยาว ฐานใบโค้งออกสีแดง ปลายใบแหลม แดงยอดตามโคนใบออกเป็นคู่ ๆ
กลิ่นเหม็นคล้ายขี้ ตามลำต้นเป็นหนามใหญ่ เป็นสมุนไพรเชิงเดี่ยวและผสม

21. ผักห้าช่วย

จัดเป็นชาร้อน ใ้ใบ, ราก, ลำต้น อบ อบแห้งคลอคลุก
หรือภายหลังจากการหายใจ ดอกใช้กินกับน้ำพริก
แก้ท้องอืด

ลักษณะทางกายภาพ

เป็นไม้ทรงพุ่มขนาดกลาง พบมากตามพื้นที่สูง
บนดอย ใบงอกออกตามกิ่ง 1 ชูค มีอยู่ 3 ใบ
ฐานใบเล็กโค้งและขยายใหญ่ช่วงกลางใบปลายใบโค้งแหลม
ตั้งแต่กลางใบไปถึงปลายใบ ตามขอบใบเป็นหยัก ออกดอกในช่วงฝน ดอกมีสีม่วง

22. มะแมก่า (ไทยใหญ่)

จัดเป็นชาร้อน ใ้ราก ดอกเห็ด, ใ้ราก, ลำต้น,
ใบ, ดอกต้มกิน สรรพคุณ บำรุงกำลัง,
เจริญอาหาร

ลักษณะทางกายภาพ

เป็นไม้ขนาดเล็ก ชอบอากาศเย็น พบตาม
พื้นที่สูง มีใบตามลำต้น/กิ่ง มีใบเล็ก ๆ ออกสลับ
อยู่ตรงกันข้ามระหว่างใบ จะมีดอกเล็ก ๆ สีขาวออกม่วง
ฐานใบเรียวปลาย ใบแหลม
เป็นสมุนไพรเชิงเคี้ยว และเชิงผสม

23. จิ๋ว (ไทยใหญ่) หัวละแอน

(พื้นเมืองภาคเหนือ) กระชาย (ไทยกลาง)

จัดเป็นชาเย็น ใ้หัว, เหง้า ต้มกินแก้ท้องอืด
ท้องเฟ้อ

ลักษณะทางกายภาพ

ลักษณะทั่วไป คล้ายต้นขิง ลำต้น
สีม่วง ใบออกสีเขียว, ขาว, แดง พบอยู่ทั่วไป
เป็นสมุนไพรเชิงเคี้ยว และเชิงผสม

24. ไม้หมปี (ไทยใหญ่)

จัดเป็นชาเย็น ใช้เปลือกต้มอาบ แก้ไข้, ผอมแห้ง
แรงน้อย ใช้ดอกผสมกินแก้เด็กหัวโต พงโลกันปอด
("ตง" ภาษาไทยใหญ่)

ลักษณะทางกายภาพ

เป็นไม้ยืนต้นเนื้ออ่อน ใบแตกเป็นกลุ่ม
ตรงปลายกิ่งใบขึ้นสลับกัน ก้านใบขาว คิวใบขาว
ฐานใบโค้ง ปลายโค้งกลม ขอบใบเรียวสีขาวออกเขียว
เห็นชัด เส้นกลางใบบนเห็นชัดเจนขอบขึ้นตามพื้นที่สูง
อากาศเย็น ที่ร้อนไม่พบไม้ชนิดนี้

25. หญ้าเส้นหวีหรือหัวปลาคำ (ไทยใหญ่)

จัดเป็นชาเย็น ใช้ภายนอก ใช้ราก, ลำต้น, ใบ
ต้มรวมแก้คำ (บวมปวดแสบปวดร้อน มีหนอง)

ลักษณะทางกายภาพ

ลำต้นดำติดดิน ใบขาว ฐานใบโค้งเล็ก
ปลายโค้งกลมขอบใบเป็นหยัก ๆ ตามใบเป็นขน
เส้นกลางใบสีม่วง ดอกสีขาว งอกสูงขึ้นมา
จากกลางต้นสูง ดอกมีขนาดเล็ก พบทั่วไป
ตามพื้นที่เย็น
เป็นสมุนไพรเชิงเดี่ยว และเชิงผสม

26. เผื่อนวย

จัดเป็นชาเย็น ใช้ภายใน ใช้ราก, ลำต้น, ใบ
ต้มกินแก้ท้องร่วง

ลักษณะทางกายภาพ

ชอบพื้นที่คอยสูง ที่พื้นที่ราบไม่มี
เป็นไม้ขนาดเล็ก ลำต้นสีแดง ใบขึ้นสลับกัน
ก้านใบสีแดง ฐานใบเรียว ใบขาวปลายแหลม
ขอบใบเป็นหยักโค้งตลอดใบ ใบมีสีเขียว
อมเหลือง เป็นสมุนไพรเชิงเดี่ยว หรือเชิงผสม

27. ไม้สีสน

จัดเป็นยาเย็น ใช้ภายใน ใช้เปลือกคัมภีร์
แก้ท้องร่วง

ลักษณะทางกายภาพ

เป็นไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ ใบขึ้นสลับกัน
ตรงกิ่ง ฐานใบโค้งเรียว ปลายใบโค้งเกือบกลม
ขอบสีแดง ใบเป็นขนสีขาว ขึ้นอยู่ตามพื้นที่สูง
เป็นสมุนไพรเชิงเดี่ยวและผสม

28. ไม้เหมือด

จัดเป็นยาเย็น ใช้เปลือกคัมภีร์ แก้ท้องร่วง

ลักษณะทางกายภาพ

เป็นไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ ใบงอกออกจากกิ่ง ใบออกสลับกัน ฐานใบโค้ง
ปลายใบโค้งกลม ใบเป็นขนทั้งล่างใบและบนใบ พบในพื้นที่ทั่วไป เป็นสมุนไพรทั้งเชิงเดี่ยวและเชิงผสม

29. ผักหมีไม้ (ไทยใหญ่)

จัดเป็นยาร้อน ใช้ตำคัมภีร์ (1 กำมือ
ตัดหัว-ท้าย) แก้ไอ

ลักษณะทางกายภาพ

พบตามดินไม้ ใหญ่ไม้แฉะ, ไม้เปา
ตามพื้นที่สูง อาศัยขึ้น เช่นเดียวกับต้นกล้วยไม้
ลำต้นขึ้นเป็นลำกลมๆ ปลายแหลม อยู่เป็นกระจุก
เป็นสมุนไพรเชิงเดี่ยว และผสม

30. กูดตีนบัว (ไทยใหญ่)

จัดเป็นยาเย็น ใช้เครือคัมภีร์ แก่ริดสีดวงทวาร

ลักษณะทางกายภาพ

ชอบอาศัยขึ้น ขึ้นตามลำต้นไม้ใหญ่
บนพื้นที่สูง ลักษณะเป็นเครือตามเครือเป็นขน
ขนาดเล็กสีขาว ใบเหมือน ผักกูด ได้ใบเป็น
ปุ่มสปอร์สีน้ำตาลแดง เป็นจุดๆ เรียงเป็นคู่ ๆ

ตามความยาวของใบ

เป็นสมุนไพรเชิงเดี่ยวหรือผสมที่สรรพคุณเดียวกัน

31. น้ำเต้าป๋า (ไทยใหญ่)

จัดเป็นชาเย็น ใช้ใบ - เครือ ดัม/อบ/อาบ แก้วดบวม ใช้รากฝนทา แก้ไฟไหม้,
น้ำร้อนลวก

ลักษณะทางกายภาพ

เป็นเครือขนาดเล็ก ใบมีขนาดใหญ่ ก้านใบอวบยาว ฐานใบโค้งใหญ่คล้ายรูปหัวใจ
ปลายใบเป็นหยักคล้ายใบฝ้าย ขอบใบเป็นหนามขนาดเล็กอ่อน ๆ ชอบอากาศเย็น
เป็นสมุนไพรทั้งเชิงเดี่ยวและผสม

32. “ไม้คำหลวง” ภาษาไทยใหญ่

จัดเป็นชาเย็น ใช้เปลือก, ใบ, ลำต้น ดัมอาบ แก้ว“คง” (เด็กที่หัวโต, พุงโต, ก้นปอด)
ผู้ใหญ่หอมแห้ง เหลือง อ่อนเพลีย แก้ผดผื่น และอยู่เดือนของผู้หญิงหลังคลอด
ลักษณะทางกายภาพ

เป็นไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ ใบใหญ่คล้ายรูปหัวใจ ด้านบนใบสีเขียว ด้านล่างใบสีเทา - เทา
ใบขอบสีแดง ตามโคนกิ่งใบมีกาบใบหุ้ม กิ่งแตกออกตรงข้ามกัน พบทั่วไป ในพื้นที่
อากาศเย็นลำต้นใหญ่ ในพื้นที่ร้อนลำต้นเล็ก เป็นสมุนไพรทั้งเชิงเดี่ยวและเชิงผสม
วิธีการเก็บการใช้

ใช้ข้าวสารเจ้า 7 เม็ด ใส่ลงในใบไม้ นำมาทำเป็น “สวช” ภาชนะใส่บูชาขอเป็น “อาจารย์ใหญ่แห่ง
สมุนไพร ในการรักษาโรค” ก่อนเก็บสมุนไพร ชั่งน้ำหนัก 3 จ้อย (5 กิโลกรัม) แยกเป็น
มัด ๆ ละ 1 จ้อย (1.67 กก.) ดัมอาบ 1 มัด ต่อ 3 วัน (3 มัด 9 วัน 9 ครั้ง) นำซากเก่า 3 มัด
มารวมกันดัมอาบอีก 3 วัน รวมเป็น 12 ครั้ง 12 วัน

33. กุ้ยเถียน (ไทยใหญ่) ฝ่ายป่า

จัดเป็นชาเย็น ใช้รากดัมกินแก้คุดคั่น, ขับนิ้ว,
หนองใน

ลักษณะทางกายภาพ

เป็นไม้ล้มลุกขนาดกลาง ก้านใบยาว
ฐานใบโค้ง ปลายใบมี 3 ขด ลักษณะคล้าย
ใบฝ้ายทั่วไป ใบเป็นขนอ่อนขนาดเล็ก พบทั่วไป

ชอบอากาศเย็น

เป็นสมุนไพรเชิงเดี่ยวและผสม

34. ผักกูดก้อง (ไทยใหญ่)

จัดเป็นชาเย็น ใช้รากต้ม อบ อบ แก้วคั้น

ลักษณะทางกายภาพ

เป็นเครือแตกกิ่งจากเครือ แต่ละกิ่งมี 2 กิ่งย่อย ชอคกิ่งย่อยมี 2 ก้านใบ ใบมีลักษณะ

3 แฉก ปลายแต่ละแฉกโค้งกลม รากคล้ายรากหญ้าคา

เป็นสมุนไพรเชิงเดี่ยวและผสม

35. ควายแม่เมือง (ไทยใหญ่)

ชาเย็น ใช้ใบ, กิ่ง, ลำต้น กิน สรรพคุณ

เป็นชาคุมกำเนิด

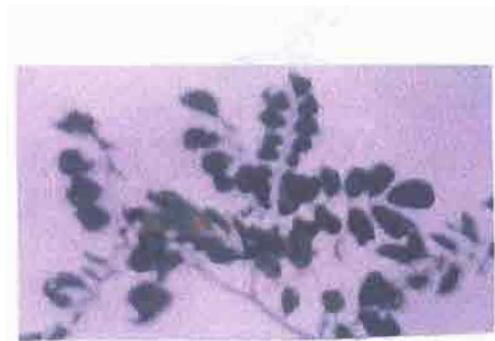
ลักษณะทางกายภาพ

ไม้ทรงพุ่มขนาดกลาง ใบรวมคล้าย

ใบมะขาม ใบกลมเล็ก ใบสีเขียว ใต้ใบหนาม

(ขาว - เทา)

เป็นสมุนไพรเชิงผสม

36. หย้าบาดหลูบ (ไทยใหญ่)

จัดเป็นชาเย็น ใช้หัวต้มกิน แก้วโรคนองใน

ลักษณะทางกายภาพ

ชอบอากาศเย็น ลำต้นคล้ายต้นกก

ก้านใบเป็น 3 เหลี่ยม ชาวมีความคมมาก

ใกล้ถึงปลายใบมีกาบใบหุ้ม ใบยาวเรียว

ขอบใบเป็นหยักคม มีหัวอยู่ใต้ดิน

เป็นสมุนไพรเชิงผสม

37. หญ้าต้อยหุบ

จัดเป็นยาเย็น ใช้รากใบดอก คัมอบ/อาบ แก้บวม

ลักษณะทางกายภาพ

เป็นไม้เลื้อยขนาดเล็ก ก้านใบแข็งแดงกิ่งเขียว เป็นหนามใบเล็ก ๆ เวลา ไปสัมผัส
ถูกใบจะหดตัวหรือพับใบลง เป็นยาเชิงผสม

38. ไม้ต้นหด (ไทยใหญ่)

จัดเป็นยาเย็น ใช้เปลือก 2 ส่วน ยอด 1 ส่วน

ผสมกับคัมอาบ ก่อนอาบให้กินน้ำ 3 ถ้วย

สรรพคุณแก้แผลเป็นหนองจะค่อช ๆ หดเล็กลง

ลักษณะทางกายภาพ

เป็นไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ ใบเป็นใบ
ประกอบขนาดกลาง ใบอยู่สลับกันไปไม่มีใบ
ปลายยอด ใบเป็นขนตลอดใบ ใบแก่จะหดตัวงอ
ขึ้นในบริเวณพื้นที่อากาศเย็น
เป็นยาเชิงเดี่ยว และเชิงผสม

39. ยาหัวอง

จัดเป็นยาเย็น ใช้ใบ , ลำต้น , หัวคัมกินแก้ร้อนใน

ลักษณะทางกายภาพ

เป็นไม้ล้มลุกขนาดเล็ก ใบคล้ายใบผักไผ่
เส้นใบขาวไปตามตัวใบเห็นชัดเจน กิ่งอ่อนสีเขียว
ยอดหนุ่ม, ยอดอ่อน สีแดง บริเวณท้องใบ มีหัว
อยู่ใต้ดิน หัวขาวคล้ายกระชาย
เป็นสมุนไพรเชิงเดี่ยวและเชิงผสม

40. ยาซากเหลือง

จัดเป็นยาเย็น ใช้ใบ , ลำต้น , ราก (รากจะดีที่สุดใน)

คัมกิน แก้อาการนอนไม่หลับ รับประทานอาหาร
ไม่ย่อย , ปัสสาวะขัด

ลักษณะทางกายภาพ

ชอบอยู่ตามพื้นที่สูงที่ไม่มีไม้สัก เป็นไม้ล้มลุก
ขนาดเล็ก ใบมีขนาดเล็ก อยู่สลับกัน ปลายใบมีหลาย
ลักษณะ เช่น ปลายแหลม , มล , โค้ง
เป็นสมุนไพร

41. ไม้เหื่อนวยแดง (ไทยใหญ่)

จัดเป็นยาเย็น ใช้รากคั้นกินแก้ท้องร่วง

ลักษณะทางกายภาพ

ไม้ล้มลุกขนาดเล็ก ใบยาว ฐานใบเรียว
ปลายใบแหลม ขอบใบพับลง สันด้านบนตาม
ขอบใบเป็นตุ่มเล็ก ๆ ออกดอกเดือนสิงหาคม
ดอกจะสีเขียว เมื่อขังอ่อน เมื่อแก่จะสีแดง
เป็นสมุนไพรเชิงเดี่ยวและผสม

42. ไม้เก็ดออก (ไต)

จัดเป็นสมุนไพรประเภทยาเย็น ใช้เปลือกอม
หรือคั้นกิน แก้ปวดฟัน

ลักษณะทางกายภาพ

ไม้ยืนต้นขนาดกลาง ใบเป็นใบประกอบ
อยู่สลับกันไปฐานใบโค้งกลม ปลายใบเรียวแหลม
กึ่งมีสีเขียว เปลือกลำต้นขาวสีแดง ชอบที่สูงที่มี
อากาศร้อน
เป็นสมุนไพรเชิงเดี่ยว

43. หน้อยากวายนงาน (ไต)

จัดเป็นสมุนไพรเป็นกลาง ใช้ใบ , ลำต้น ,
ราก อบ อบ แก้กึ่ง ไค (เด็กหัวโตพุ่งโต
กันปอด)

ลักษณะทางกายภาพ

ไม้ล้มลุกขนาดเล็ก ใบกลม ฐานใบเรียว ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบหยัก ใบนุ่ม ใบสีเขียวเข้ม ใต้ใบสีแดง กล้ายใบถาวยึดรวม ชอบอากาศเย็น เป็นสมุนไพรเชิงผสม

44. ตอไอ้กล้าน (ไต้)

จัดเป็นสมุนไพรเป็นกลาง ใช้รากคั้นกิน บำรุงกำลัง

ลักษณะทางกายภาพ

ชอบที่อากาศเย็น ลำต้นสีเขียว ก้านใบขาวแข็ง ใบสีเขียว ใต้ท้องใบสีขาว ใบใหญ่ยาว ฐานใบโค้ง ปลายใบโค้งเรียวแหลม เป็นสมุนไพรเชิงผสม

45. มะสามตอน (ไต้) กระซอ (มูเซอ)

จัดเป็นยาร้อน ใช้หัวใต้ดิน คั้น หรือคองเหล้า บำรุงร่างกาย

ลักษณะทางกายภาพ

มีลำต้นเล็กขึ้นเป็นพุ่ม ใบฝอยเป็นเส้นโค้งเล็ก ๆ ใบแตกจากกิ่งอยู่สลับกัน ตรงกันข้าม ใบงอกออกตามกิ่ง ก้านใบแตกอยู่ตรงกันข้าม หัวมีลักษณะเถ่ขาวรี รสหวานเล็กน้อย ชอบอากาศเย็น เป็นสมุนไพรเชิงเดี่ยว หรือผสมจะมีคุณภาพมากกว่า

46. ยางหลวง

จัดเป็นยาเย็น ใช้หัวคั้นอาบ - กิน แก้เด็กคง บำรุงกำลัง จินใช้แก้ไข้ใน

ลักษณะทางกายภาพ

ลำต้นตั้งตรง ใบมี 3 ใบ รวมอยู่ด้วยกัน ใบยาวมีเส้นกลางใบ 3 เส้น เห็นอยู่ชัดเจน มีหัวอยู่ใต้ดิน ชอบอากาศเย็น เป็นสมุนไพรที่ใช้ได้ทั้งเชิงเดี่ยวและผสม

47. ยางรางแดง

จัดเป็นยาร้อน ใช้รากคั้น คองเหล้า บำรุงกำลัง

ลักษณะทางกายภาพ

เป็นทรงพุ่ม ขนาดต่ำ ดอกสีแดง กิ่งมี 3 ใบ ใบยาว ขอบใบเรียบ งอรั้น ลักษณะใบคล้ายถั่ว ใบยาวกลม กิ่ง - รากมีสีแดง ชอบอากาศเย็น เป็นสมุนไพร

48. แมวไม้ (โต) ชื่อป่าฟู (มุเซอ)

จัดเป็นยาเย็น ใช้หัว กินแก้ท้องอืด คองเหล้า บำรุงกำลัง

ลักษณะทางกายภาพ

ขึ้นตามต้นไม้สูงเย็น ลักษณะเป็นหัวอวนน้ำ อยู่ตามต้นไม้คล้ายกาฝาก ใบยาวเรียบเป็นมัน เห็นเส้นกลางใบเขียวอ่อนเห็นชัด ปลายใบเรียวแหลม ใบขึ้นตามดากิ่ง เป็นกลุ่มขอบใบเรียว ขอบอากาศเย็น

เป็นสมุนไพรเชิงเดี่ยวและผสม

ภาคผนวก 2

ประเภท ชนิด ลักษณะทางกายภาพของสมุนไพร

เผ่ามูเซอดำ

บ้านห้วยเหี้ยะ หมู่ที่ 8 ตำบลปางมะผ้า อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

1. ยาแก้ (ทับศัพท์ภาษาเรียกของมูเซอดำ)

จัดอยู่ประเภทเป็นชาร้อน สามารถใช้ทั้งภายนอก ,
ภายใน แก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ จุกเสียด ใช้เปลือก , ใบ , ราก
คัมภีร์/อาบ/อบ

ลักษณะทางกายภาพ

เป็นใบประกอบ 3-4 ใบ ปลายใบเรียวแหลม ใบเรียบเป็นมัน
คล้ายใบสังกรณี ใช้ทั้งเชิงเดี่ยว และผสม ชอบอากาศร้อนพบ
ตามพื้นที่สูง

2. ยารากแดง (ทับศัพท์ภาษาเรียกของมูเซอแดง)

จัดอยู่ประเภทเป็นชาร้อน ใช้ภายนอกและภายใน
ใช้รากคัมภีร์ใบใช้คัมภีร์อาบ แก้เลือดลมไม่ดี ไม่ค่อยมีแรง

ลักษณะทางกายภาพ

ใบเรียวโค้ง ขอบใบหยักคล้ายซี่เลื่อย ดอกมีสีแดง
โคนนอกรูปดาว 5 แฉก ตรงกลางแฉกมีตุ่มสีแดงมีลูกสีเขียวห้อยอยู่
ชอบอากาศร้อนพบตามพื้นที่สูง

3. ยาแก้ (ทับศัพท์ภาษาเรียกของมูเซอดำ)

จัดอยู่ประเภทเป็นชาร้อน ใช้ภายใน/ภายนอก ใช้ราก , ใบ
คัมภีร์/อาบ/อบ หลังก่อคลอดลูก

ลักษณะทางกายภาพ

ไม้ยืนต้น ขนาดเล็ก ใบโค้งมน ขอบใบเรียบไม่มีหยัก
ดอกมีสีแดง ชอบอากาศร้อนพบตามพื้นที่สูง

4. ยามือปลอม (ทับศัพท์ภาษาเรียกของมุเซอคำได้มาจากไทยใหญ่)

จัดอยู่ประเภทเป็นชาร้อน ใช้รากคัมกิน บำรุงเลือด
หลังคลอดลูก ใบใช้ต้ม/อบ/อาบ หลังคลอดลูก

ลักษณะทางกายภาพ

ก้านใบขาว ใบมี 3 ใบต่อ 1 ชูต สีเขียวอ่อนออกเหลือง
โคนใบมีหูใบเล็ก ๆ โคนใบโค้ง ปลายใบเรียวแหลม
ชอบอากาศร้อนพบตามพื้นที่สูง

5. ยารากเหลือง (ภาษามูเซอคำ)

จัดอยู่ประเภทเป็นชาร้อน ใช้รากผสมกับยารากแดง
คัมกิน บำรุงกำลัง

ลักษณะทางกายภาพ

เป็นไม้ยืนต้น ทรงพุ่มขนาดเล็ก ใบ กลางเรียวขนาดเล็ก
ชอบอากาศร้อนพบตามพื้นที่สูง

6. ยาแก้ไอ (ภาษามูเซอคำ)

จัดอยู่ประเภทชาเย็น ใช้หัวในดินคัมกินเวลาป่วยเป็นไอ

ลักษณะทางกายภาพ

ต้นขนาดเล็ก ใบหยาบนุ่มคล้ายกำมะหยี่
โคนใบเรียวปลายแหลมมีดอกสีขาว ชอบอากาศร้อนพบตาม
พื้นที่สูง

7. ยาคลองเหล้า (ภาษามูเซอคำ)

จัดอยู่ประเภทเป็นชาร้อน ใช้รากคัมหรือคลองเหล้า
บำรุงเลือด บำรุงกำลัง ผู้หญิงมีครรภ์ห้ามรับประทาน

ลักษณะทางกายภาพ

ถ้าต้นตั้งสูง มีใบติดอยู่กับลำต้น โคนใบมีลักษณะโค้ง
ปลายโค้งแหลม ชอบอากาศร้อนพบตามพื้นที่สูง

8. ต้นสาถูป (ภาษามูเซอคำ)

จัดอยู่ประเภทเป็นชาใช้ภายนอกและภายใน
ใช้ทุกส่วนคัมกิน อบ อาบ แก้ไข้มาลาเรีย

ลักษณะทางกายภาพ

เป็นเครือมีลักษณะเป็นปล้อง ๆ

แตกก้านใบเป็นคู่ ๆ ตัวใบโค้งเรียว

ปลายกลมมน หรือเป็นหยักในระยะแรก

ดอกเป็นแท่นขาวคล้ายคิปลี ชอบอากาศร้อนพบตามพื้นที่สูง

9. ต้นอิทอหน้าเมะก้อย (ภาษามูเซอคำ)

จัดอยู่ประเภทเป็นชาเย็น ใช้รากคัมกิน

แก้โรคกระเพาะเจ็บท้อง ใช้ผสมกับ

“ต้นสุพะกือ”

ลักษณะทางกายภาพ

ใบโค้งมนปลายแหลม ขอบใบหยักห่าง ๆ

ยาวประมาณ 1 คืบ ลำต้นทรงพุ่ม กิ่งมีตาใบ 2 ใบ

ตรงข้ามกัน ชอบอากาศร้อนพบตามพื้นที่สูง

10. ต้นสุพะกือ (ภาษามูเซอคำ)

จัดอยู่ประเภทเป็นชาเย็นใช้ภายนอกและภายใน

ใช้รากคัมผสมกับราก “อิทอหน้าเมะก้อย”

แก้โรคกระเพาะ

ลักษณะทางกายภาพ

อยู่เป็นกลุ่มเล็ก ๆ ดอกสีขาว ใบเล็กเป็นขนนุ่น ๆ

ลำต้นเตี้ย ชอบอากาศร้อนพบตามพื้นที่สูง

11. อีเหนะป้าจ่า (ภาษามูเซอคำ) ต้นสะบ้า

(ภาษาเมือง) หมากนิม (ภาษาไทยใหญ่)

จัดอยู่ประเภทธารอ่อน ใช้ภายใน - ภายนอก ดมกิน - อาบ แก้ปวดท้อง
ลักษณะทางกายภาพ

เป็นไม้เถา ใบเล็ก ๆ แดงออกเป็นคู่ ๆ พบทั่วไปในป่าดิบชื้นภาคเหนือ

12. อามานะ (ภาษามูเซอคำ)

จัดอยู่ประเภทธารเย็น ใช้ภายใน - ภายนอก
ใช้รากดมกิน - อาบ แก้ไข้ ยางผสม
ลักษณะทางกายภาพ

เป็นไม้ขนาดกลาง ใบขนาดกลาง 1 ก้าน
ใบมีอยู่ 3 ใบ ใบโค้งปลายแหลม ชอบอยู่ในที่ร้อน
พบตามป่าสูง

13. ปี้โตะ (ภาษามูเซอคำ)

จัดอยู่ประเภทธารเย็น ใช้ภายนอก
ใช้หัวต้มรวมแก้ไข้แก้ปวดเมื่อยร่างกาย
ลักษณะทางกายภาพ

ไม้ขนาดกลาง คล้ายต้นข้าว ใบยาว
ขึ้นสลับกันเป็นใบ ๆ อยู่ตรงข้ามกัน
ใบยอด ใบอ่อน ลักษณะแปลก
โคนใบโค้งปลายแตก 5 แฉก
ปลายใบเรียวแหลม ลำต้นสีชมพู อดน้ำตาล

14. ยาแก้มียาง (ภาษามูเซอคำ)

จัดอยู่ประเภทยาร้อน ใช้ภายนอก
ใช้รวมแก้ไข้มาลาเรีย

ลักษณะทางกายภาพ

ไม้ยืนต้นทรงพุ่มขนาดกลาง ใบแก่สีเขียว
ใบอ่อนเขียวออกเหลือง โคนก้านโค้ง
ปลายใบโค้งกลม ยอดแหลม ชอบอากาศร้อน
พบตามภูเขาสูง ลำต้นก้านใบมียาง
เมื่อกเมือเค็ด

15. อยู่ถู่ยี่ (ภาษามูเซอคำ)

จัดอยู่ประเภทยาเย็น ใช้ภายใน - ภายนอก
ใช้หัวต้ม - อบ - อาบ - กิน แก้ไข้ ไข้เจ็บผสม

ลักษณะทางกายภาพ

ลำต้นเล็ก ใบยาวรีขนาดเล็ก ปลายแหลม
ใบอยู่สลับตรงกันข้าม ลักษณะคล้ายต้นและใบจึง
ชอบที่ร้อนพบตามภูเขาทั่วไป

16. ไม่มีเรียก

จัดอยู่ประเภทยาเย็น ใช้ภายนอก ใช้ใบอบ
ในการบำบัดขาศพติด รากต้มกิน บำรุงกำลัง

ลักษณะทางกายภาพ

ไม้ยืนต้นขนาดเล็ก ใบเดี่ยวขึ้นสลับตามกิ่ง
ฐานใบโค้งรี ปลายใบเรียวแหลม กลางใบกว้าง
ตัวใบมีลักษณะคล้ายเปลือกฉาบไว้ ก้านใบสีน้ำตาล
พบบนภูเขาสูง

17. เตออีผะ (ภาษามูเซอคำ)

จัดอยู่ประเภทขาร้อน ใช้ภายนอก
ใช้พอก แก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ จุกเสียด
ลักษณะทางกายภาพ

เป็นหัวอยู่ใต้ดิน ใบเรียวยาวประมาณ
1-2 ฟุต ปลายใบเรียวเล็กแหลม พบทั่วไป
ตามพื้นที่สูง ชอบอากาศเย็น

18. แหม่พื้พัน (ภาษามูเซอคำ)

จัดอยู่ประเภทขาร้อน ใช้ภายนอก
ใช้ใบผสม อบ อบ หลังคลอดลูก 10 วัน
ก่อนที่จะอาบน้ำเย็นตามปกติ
ลักษณะทางกายภาพ

ทรงพุ่มขนาดเล็ก เป็นไม้เนื้อแข็ง
ใบออกเป็นคู่ ๆ ฐานใบโค้งปลายใบโค้งแหลม
กิ่งสีเทาอ่อนออกขาว พบตามพื้นที่สูง

19. “นาเก๊าะ”

จัดอยู่ในประเภทเย็น ใช้ใบ, เครือ, ดอก
ตำพอกเมื่อมีอาการปวดบวม แขนขาหัก
ลักษณะทางกายภาพ

ชอบอากาศเย็น ลำต้นเป็นเครือสีแดง
ใบเขียว ฐานใบติดกับเครือ ใบยาว ขอบใบเป็น
หยัก เส้นกลางใบสีแดง ดอกอ่อน ๆ สีเหลือง
ดอกแก่ ๆ สีแดง ตามเครือมีหนวดสีแดง
งอกออกตรงกันข้ามกับใบ
เป็นสมุนไพรเชิงเดี่ยว และผสม

20. “ป่าเต”

จัดอยู่ในประเภทยาเย็น ใช้ทุกส่วนคัมอบอาบ แก้ไข้ไม่สบาย ผอม เหลือง
ลักษณะทางกายภาพ

เป็นเครือเถาขนาดเล็ก สีเหลืองขึ้นตามต้นไม้ ไม่มีลำต้นหรือส่วนใด ๆ ติดดิน
มีดอกเป็นตุ่มขนาดเล็กสีเขียว ชอบอากาศเย็น
เป็นสมุนไพรเชิงผสม

21. “เยมือจะ”

จัดอยู่ในประเภทยาเย็น ใช้ใบเคี้ยว / ตำ
ผอกบริเวณแผลสดแผลมีหนอง
ลักษณะทางกายภาพ

ไม้ยืนต้นขนาดกลาง ชอบขึ้นอยู่ทั่วไป
บนที่สูง มีกิ่งสีน้ำตาล ใบยาวรี ขอบใบหยัก
คล้ายฟันเลื่อย ปลายเรียวแหลม ใบมีก้านใบ
ขึ้นสลับกัน กิ่ง – ก้าน อ่อนมีขน
เป็นสมุนไพรเชิงเดี่ยว

22. “อาหมีขนิชะชื่อ” ภาษามูเซอคำ

“หญ้าโคหนุ่ม” ภาษาไทยใหญ่

จัดอยู่ในประเภทยาเย็น ใช้ใบ, ลำต้น, ยอด,
ไป้องไฟ คั้น/บีบ เอาแต่น้ำใส่แผลไฟไหม้
น้ำร้อนลวก

ลักษณะทางกายภาพ

ชอบที่มีอากาศเย็น ก้านใบแดงดำ
ก้านใบขาว ฐานใบติดตรงปลายใบแหลม
ขอบใบหยัก ชอบขึ้นเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ เป็นสมุนไพรเชิงเดี่ยว

23. “เป็เตาะ”

จัดเป็นสมุนไพรประเภทยาเย็น ใช้เปลือก ใบ ดับอบอาบ แก้ไข้แก้ปวด

ลักษณะทางกายภาพ

เป็นไม้ยืนต้น ใบใหญ่ขาว ใบเป็นมัน เส้นใบตรงโคนใบสีเขียวอ่อน เส้นกลางใบ
ด้านใต้ใบบุบเด่นชัด ตัวใบเป็นคลื่นๆ ไม่เรียบ ชอบอากาศทั่วไปบนพื้นที่สูง
เป็นสมุนไพรเชิงผสม

24. “ป้อแง”

จัดเป็นประเภทยาเย็น ใช้รากคั้นกินแก้
ท้องร่วง

ลักษณะทางกายภาพ

เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง ลำต้น
สีน้ำตาลเข้ม กิ่งมีสีน้ำตาลอ่อน สากมือ
ใบโค้งเกือบจะกลม ปลายใบเรียว ใบสีเขียว
ใต้ใบสีเทาหม่นๆ ชอบอากาศเย็น
เป็นสมุนไพรเชิงเดี่ยวและผสม

25. “กือหยี่มา”

จัดเป็นยาประเภทยาร้อน ใช้ใบคั้น อบ
อาบ แก้ไข้มาลาเรีย ร่วงกาชอ่อนเม

ลักษณะทางกายภาพ

ไม้ยืนต้น ใบใหญ่คล้ายรูปหัวใจ
ออกดอกสีขาวเป็น กลุ่มใหญ่ ชอบ
อากาศเย็น
เป็นสมุนไพรเชิงผสม

26. “หมื่นชนะ” ภาษามูเซอ

“ดอกอาว” พันเมือง

จัดอยู่ในประเภทยาเย็น ใช้หัวต้มกิน รสขม
แก้ท้องอืดท้องเฟ้อ

ลักษณะทางกายภาพ

เป็นไม้ล้มลุก มีหัวคล้ายขิง, ข่า ลำต้นคล้ายต้นขิง แตกง่าย ขนาดเล็ก
มีดอกเป็นช่อ ๆ สีแดง, สีชมพู
เป็นสมุนไพรเชิงเดี่ยวหรือเชิงผสม

27. “คาเปือ”

จัดอยู่ในประเภทยาเย็น ใช้ใบต้มอบอาบ
แก้ปวดบวม แก้ไข้

ลักษณะทางกายภาพ

ใบคล้ายต้นพลับพลึง ใบหนาเป็นขน
ใบบนสีเขียว ได้ใบสีแดง เห็นเส้นใบชัดเจน
ชอบอากาศเย็น
เป็นสมุนไพรเชิงผสม

28. “พื้ออาหลีก่า” ภาษามูเซอคำ

“หมากกายอน” ไทยใหญ่ “หมามูย” เมือง

จัดอยู่ในประเภทยาเย็น ใช้รากต้มผสมกับ อีตอหน้าเนาะก้อย กินแก้ท้องร่วง

ลักษณะทางกายภาพ

เป็นเครือ ใบคล้ายใบต้นถั่ว ออกดอก ช่วงปลายฝนต้นหนาว ตุลาคม – มกราคม
ช่วงเวลาคอกมีฝักคล้ายถั่วเหลือง มีขน ปลูกกลางแจ้งมีอาถรรพ์ขึ้นอยู่ทั่วไป
เป็นสมุนไพรเชิงผสม

29. “เสื่อแค”

จัดอยู่ประเภทยาเป็นกลาง ใช้ใบ คั้น
ราก คั้นอบอาบ หลังคลอดลูก 10 วัน

ลักษณะทางกายภาพ

ชอบอากาศเย็น , ชื้น เป็นพืชล้มลุก
มีเฉพาะช่วงฝน ช่วงหนาวและร้อน
ต้นจะแห้ง ลักษณะใบขนาดเล็ก ฐานใบเรียว
ปลายใบเรียว ขอบใบหยัก ใบแตกเป็นคู่ ๆ
ตรงข้ามกัน

เป็นสมุนไพรเชิงเดี่ยวและผสม

30. “ยารากเหลือง”

จัดอยู่ในประเภทยาเย็น ใช้ราก ใบ
ตำคั้น คั้นอบ/อาบ แก้ไข้ไม่สบาย

ลักษณะทางกายภาพ

เป็นไม้ยืนต้นขนาดเล็ก ใบมี
ขนาดเล็กแคบยาว ฐานใบโค้ง ปลายใบโค้ง
ใบอ่อนมีหู ใบตรงโคนฐานใบ ก้านยอด
อ่อนสีแดง ตรงโคนกิ่งอ่อน , ยอด มีสีแดง
เป็นสมุนไพรเชิงผสม

31. “ยาแก้ฟุ”

จัดเป็นยาประเภทยาเย็น

ลักษณะทางกายภาพ

ไม้ยืนต้น ใบขนาดกลาง ฐานใบ
กลมโค้ง ปลายใบโค้ง ใบหนานุ่ม ใบมีขน
ขอบใบเรียว ใบขึ้นอยู่ตรงกันข้าม ใบในส่วน
ยอดอ่อนสีเขียวอ่อน
เป็นสมุนไพรเชิงผสม

32. หนักรากแดงคอกขาว

จัดเป็นยาร้อน ใช้ราก คอกเหถ้า บำรุงกำลัง ใช้ใบผสมหญ้าเมืองป้อน ดมกิน แก้เด็กทุ่งโล
กันปอด

ลักษณะทางกายภาพ

ใบเล็กยาว ขึ้นสลับกัน มีดอกสีขาว สากแข็ง ขอบใบเป็นหยัก ลำต้นเล็ก รากสีแดง
เป็นสมุนไพรเชิงผสม

33. “ยาแก้หลวง”

จัดเป็นยาเย็น ใช้รากดมกิน เจริญอาหาร

ลักษณะทางกายภาพ

ไม้ยืนต้นขนาดกลาง ก้านยอดมีสีแดง
ใบสีเขียวอ่อน ฐานใบโค้ง ปลายแหลม
ขอบใบเรียบ ใบเป็นคลื่น ใต้ใบสาก
1 ก้านมี 2 ใบ ออกตรงข้าม
เป็นสมุนไพรเชิงเดี่ยวและผสม

34. “มะกูด”

จัดเป็นยาเย็น ใช้รากดมกินแก้ท้องร่วง

ลักษณะทางกายภาพ

ไม้พุ่มขนาดกลาง ลำต้นเป็นเถา
ใบเล็กเรียว เป็นมันสีเขียว ขอบใบเรียบ
ออกดอกสีขาว ช่วงต้นฝ่น มีลูกผลสีแดง
ชอบอากาศเย็น ที่ร้อนไม่มี
เป็นสมุนไพรเชิงผสม

35. มูขู๋ (มูเซอ) มะกอก (โต)

จัดเป็นยาเย็นใช้เปลือกดมกินแก้ท้องอืด

ลักษณะทางกายภาพ

เป็นไม้ยืนต้น ใบขึ้นเป็นคู่ๆ ปลาย
ใบกลม ช่วงปลายฝ่น พืชอิงอาศัย - รั้นวาคม
ใบจะห่อเป็นสมุนไพรเชิงเดี่ยว และผสม

36. ตะขูเจ้ (มุเซอ) ไม้กลาง (โต)

จัดเป็นยาเย็นใช้เปลือกทุบพอก บริเวณไฟไหม้ น้ำร้อนลวก

ลักษณะทางกายภาพ

ไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ ใบคล้ายใบชะอม ไม้ไม่ผลัดใบ เป็นสมุนไพรเชิงเดี่ยว และผสม

37. คอชื้อเจ้ (มุเซอ) ไม้ห้าเอื้อง (โต)

จัดเป็นยาเย็นใช้เปลือก/ราก ต้ม อบ อาบ กิน แก้ไข้ รำกาศซิค/เหลืองหรือใช้กับผู้หญิง หลังคลอด

ลักษณะทางกายภาพ

ไม้ยืนต้น ใบขนาดใหญ่ปลายโค้งเรียว เปลือกมีรศผ่าด - ขม เป็นสมุนไพรเชิงเดี่ยวและผสม

38. อะยอชื้อเจ้

จัดเป็นยาเย็น ใช้เปลือกผสมกับคอชื้อเจ้, ยามือปลอม (เมืองปอน) ต้มอบ อาบ แก้ผดผื่นคัน / ลมพิษ

ลักษณะทางกายภาพ

ไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ ใบขึ้นสลับตำแหน่ง ปลายใบเรียวแหลมฐานใบโค้ง ขอบใบเรียว ใต้ใบเห็นเส้นใบชัดเจน และมีความนูนขึ้นมาสัมผัสได้ เป็นสมุนไพรเชิงเดี่ยวและผสม

39. คำกา (มุเซอ) ต้นกุศ (โต)

จัดเป็นยาเย็นใช้ยอดอ่อน ขยี้ใส่บริเวณ

แผลสด ช่วยห้ามเลือด

ลักษณะทางกายภาพ

ชอบขึ้นที่อากาศเย็น ใบออกเป็นคู่ ๆ คล้ายใบเฟิร์น ช่วงโคนใบจะออกเป็นคู่ ๆ ระยะกลางใบถึงยอด ช่วงต่อไปจะอยู่สลับตำแหน่ง เป็นสมุนไพรเชิงเดี่ยว

40. จี้อะฮอเง่ (มุเซอคำ) จักไคตัน (เมือง)

จัดเป็นชาเย็น ใช้รากต้มกินแก้ไข้มาลาเรีย

ลักษณะทางกายภาพ

ไม้เนื้ออ่อน กลางลำต้นกลวง
ลำต้นสีเขียว สูงขนาดกลาง กิ่งออกสลับใบ
ก้านใบยาวประมาณ เซนติเมตร ฐานใบโค้ง
ปลายเรียวแหลม ตรงก้านใบติดกับกิ่งมีตา
ใบงอกออกมาเห็นชัด มีเมล็ดเล็ก ๆ ประมาณ
เดือน มกราคม - มีนาคม รสชาดคล้ายตะไคร้
เป็นสมุนไพรเชิงเดี่ยวและผสม

41. ฮอหน้าป่อพะ (มุเซอ) ก้อบตามลอ (ไต)

ห่อข้าวยาบ (เมือง)

จัดเป็นชาเย็น ใช้หัว - ใบ ต้มอบอาบ แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย

ลักษณะทางกายภาพ

ชอบอากาศเย็น ขึ้นอยู่ตามคันไม้ ใบห่อซ้อนลงเป็นแผ่นใหญ่ ย่อมเป็นลาย
เป็นสมุนไพรเชิงเดี่ยวและผสม

42. ไม้ไคร้ (มุเซอ , ไค , เมือง)

จัดเป็นชาเย็น ใช้เปลือกต้มอบ แก้ไข้ตัวร้อน

ลักษณะทางกายภาพ

ไม้ยืนต้นอยู่ตามแหล่งน้ำ ใบขนาดเล็ก ออกสลับตามกิ่ง ใบเรียว ฐานใบโค้ง
ปลายเรียวแหลม ชอบใบหยัก ออกดอกเดือนธันวาคม เป็นสมุนไพรผสม

43. ทือหยื่อปี (มุเซอ) เทียฟาน (ไต - เมือง)

จัดเป็นชาเย็น ใช้ได้ทั้งภายใน - ภายนอก ใช้ใบราก ลำต้น ต้มอบ - อาบ กิน แก้ไข้
ตัวเหลือง แดงในเด็ก (หัวโต พุงโต ก้นปอด)

ลักษณะทางกายภาพ

ไม้พุ่มขนาดเล็ก ใบขนาดเล็ก ใบออกอยู่ตามกิ่งสลับกันไป ชอบใบหยัก ตัวใบสาก
ปลายใบแหลม รสขม ชอบอากาศเย็น
เป็นสมุนไพรเชิงเดี่ยว หรือผสมจะมีคุณภาพดีกว่า

หลักสูตรท้องถิ่น พืชสมุนไพรในท้องถิ่น

จัดทำโดย

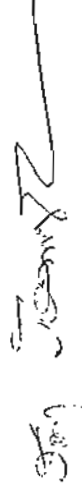
จ่าสิบโทสัญญา สอนบุญทอง
อาจารย์ 1 ระดับ 5 โรงเรียนบ้านห้วยเสียวะ

สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอลำปางมะผ้า
สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน

คำนำ

กระทรวงศึกษาธิการได้ใช้หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 เป็นต้นมา และได้มีพระราชบัญญัติการศึกษาขึ้นใหม่ โดยเนื้อหาของพระราชบัญญัตินี้ได้ระบุให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตร และหลักสูตรท้องถิ่นฉบับนี้ถือเป็นหลักสูตรท้องถิ่นฉบับแรกที่โรงเรียนได้มีส่วนร่วมในการจัดทำ โดยมีเนื้อหาที่เสนอความต้องการของผู้เรียนและชุมชน

หลักสูตรท้องถิ่นฉบับนี้สำเร็จได้โดยได้รับความอนุเคราะห์จากทุกฝ่าย โดยเฉพาะ นายสุจินต์ วงศ์ทอง ครูใหญ่โรงเรียนบ้านห้วยเยื่อ นายลี เหมันตวิจิตร วิทยากรจากชุมชน ผู้จัดทำขอขอบพระคุณทุกท่านที่มีส่วนทำให้หลักสูตรฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี

ผู้จัดทำ

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
หลักสูตรประถมศึกษา 2521 (หน่วยที่ 1 สิ่งที่มีชีวิต หน่วยย่อยที่ 2 พืช)	1
ตารางวิเคราะห์หลักสูตรประถมศึกษา 2521	2
หลักสูตรท้องถิ่นหมู่บ้านห้วยเสี้ยว	4
ตารางวิเคราะห์หลักสูตรท้องถิ่น	5
แนวทางดำเนินการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น	6
ความต้องการของชุมชน	7
แหล่งข้อมูล	7
พืชสมุนไพรในท้องถิ่น (มะลิ)	8

หลักสูตรประถมศึกษา 2521 (ฉบับปรับปรุง 2533)

สร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต

หน่วยที่ 1 สิ่งที่มีชีวิต

คำอธิบาย

หน่วยย่อยที่ 2 พืช

สังเกต วางแผนการทดลอง เกี่ยวกับการสร้างอาหารของพืช ปัจจัยสำคัญในการสังเคราะห์แสง อภิปรายและสรุป รายงานผลการทดลอง

สังเกต รวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ จำแนก จัดหมวดหมู่เกี่ยวกับการแพร่พันธุ์ของพืชโดยธรรมชาติ ทั้งพืชมีดอกและพืชไม่มีดอก สังเกต ทดลองเกี่ยวกับการแพร่พันธุ์โดยตา กิ่ง ราก ลำต้น และการผสมเกสร บันทึกผลการสังเกต อภิปราย สรุปผลการทดลอง และรายงาน บอกความรู้สึกลงตนเองที่มีต่อผลงาน ศึกษา ติดตามความก้าวหน้าในการเกษตรเกี่ยวกับการขยายพันธุ์พืช ทดลอง ทำ อภิปราย รายงานผลการปฏิบัติ

เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับการสร้างอาหาร การแพร่พันธุ์ของพืช ความเจริญก้าวหน้าในด้านการเกษตรหน้าในด้านการเกษตรเกี่ยวกับพืช มีทักษะในการสังเกต ทดลอง เห็นคุณค่าของการศึกษา ค้นคว้า ทดลอง ทางด้านวิทยาศาสตร์ ที่มีประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ สนใจศึกษาค้นคว้า ทดลอง ประเมิน และปรับปรุงอยู่เสมอ

ตารางวิเคราะห์หลักสูตรวิชา สร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ป.5-6
หน่วยที่ 1 สิ่งมีชีวิต หน่วยย่อยที่ 2 พืช

จุดประสงค์	กิจกรรม	เนื้อหา	เนื้อหาที่เป็นท้องถิ่น	การวัดผลประเมินผล
1. บอกความรู้สึกรู้สึกที่มีต่อผลงาน	1. สังเกตวางแผนการทดลอง อภิปรายสรุป และรายงานผลการทดลอง	1. การสร้างอาหารของพืช - ปัจจัยสำคัญในการสังเคราะห์แสง		1. การซักถาม 2. ตรวจบันทึก 3. สังเกต
2. เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจ	2. สังเกต รวบรวมข้อมูล วิเคราะห์จำแนกจัดหมวดหมู่	2. การแพร่พันธุ์ของพืชโดยธรรมชาติ ทั้งพืชดอกและไม่มีดอก		
3. มีทักษะในการสังเกตทดลอง	3. ทดลอง บันทึกผลการสังเกต อภิปรายสรุปผลการทดลอง	3. การแพร่พันธุ์โดยตากิ่ง ราก ลำต้นและการผสมเกสร		

4. เห็นคุณค่าของการ ศึกษา ค้นคว้า ทดลอง	และรายงานผล 4. ทดลองทำ อภิปราย รายงานผลการ ปฏิบัติงาน ศึกษา ติดตาม 5. ศึกษาติดตาม	4. ความก้าวหน้าในการ เกษตรเกี่ยวกับกร ขยายพันธุ์พืช	
5. สนใจศึกษาหาความ รู้ประเมินผลและปรับ ปรุงอยู่เสมอ			

หลักสูตรท้องถิ่นหมู่บ้านห้วยเขยั้ง หมู่ที่ 8 ตำบลปางมะผ้า อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

วิชาสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ป. 5-6

หน่วยที่ 1 สิ่งมีชีวิต

คำอธิบาย

หน่วยย่อยที่ 2 พืช (พืชสมุนไพรในท้องถิ่น)

สำรวจ สังเกต รวบรวมข้อมูล เกี่ยวกับลักษณะของพืชโดยธรรมชาติ ทั้งพืชยืนต้นและพืชล้มลุก บันทึกการสังเกต สรุปลงความรู้อยู่กับประโยชน์ใช้ การขยายพันธุ์พืชสมุนไพรในท้องถิ่น และรายงานผล บอกความรู้สึกลองตนเองที่มีต่อผลงาน รายงานผลการปฏิบัติงาน

เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับลักษณะ ประโยชน์ วิธีใช้ และการขยายพันธุ์ของพืช มีทักษะในการสังเกต การสังเกต เห็นความสำคัญของพืชที่มีประโยชน์ต่อชีวิตของมนุษย์ สนใจศึกษาหาความรู้ และปรับปรุงอยู่เสมอ

ตารางวิเคราะห์หลักสูตรท้องถิ่นหมู่บ้านห้วยเหี้ยะ หมู่ที่ 8 ตำบลปางมะผ้า อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

วิชาสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ป. 5-6

หน่วยที่ 1 สิ่งมีชีวิต หน่วยย่อยที่ 2 พืช (พืชสมุนไพร)

จุดประสงค์	กิจกรรม	เนื้อหา	เนื้อหาที่เป็นท้องถิ่น	การวัดผลประเมินผล
1. เพื่อให้ความรู้ ความเข้าใจ	1. สำรวจ สังเกต รวบรวมข้อมูล	1. สมุนไพรในท้องถิ่น - ลักษณะของพืช	1. สมุนไพรในท้องถิ่น	1. สังเกตการร่วมมือกิจกรรม
2. มีทักษะในการสังเกต การสัมภาษณ์	2. บันทึกผล สัมภาษณ์ สรุปผล และรายงานผล	สมุนไพรโดยธรรมชาติ ทั้งพืชยืนต้น และพืชล้มลุก - ประโยชน์ของพืชสมุนไพร		2. การตอบคำถาม 3. ตรวจผลงานการบันทึก
3. เห็นความสำคัญ	3. บอกความรู้สู่ก รายงานผลการปฏิบัติ			
4. สนใจศึกษาหาความรู้และปรับปรุงเสมอ		- วิธีใช้พืชสมุนไพร - การขยายพันธุ์พืชสมุนไพร		

แนวทางดำเนินการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น (พืชสมุนไพรในท้องถิ่น)

ด้วยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) จังหวัดแม่ฮ่องสอนได้ส่งเจ้าหน้าที่เข้าไปศึกษาหาข้อมูลในหมู่บ้าน ห้วยเหี้ยะ พร้อมทั้งได้รับงบประมาณสนับสนุนจากกรมฯ ให้สร้างเตาอบสมุนไพรสำหรับรักษาผู้ป่วย ทางโรงเรียนบ้านห้วยเหี้ยะ "ได้รับการร้องขอจาก สกว. และชาวบ้านให้จัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเนื้อหา พืชสมุนไพรในท้องถิ่น (เนื้อ) เพื่อใช้สอนให้ควารู้แก่เด็กนักเรียน และเพื่อเป็นการส่งเสริมสุขภาพภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไป

เพื่อเป็นการลดความต้องการของท้องถิ่น โรงเรียนบ้านห้วยเหี้ยะ จึงได้ดำเนินการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น โดยมีแนวทางในการปฏิบัติดังนี้

1. ประชุมคณะครู เพื่อหาแนวทางดำเนินการ
2. ประชุมนักเรียน และผู้ปกครอง เมื่อ 26 กันยายน 2544
3. สำรวจ เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความรู้ที่นักเรียน และชุมชนต้องการเกี่ยวกับสมุนไพรในท้องถิ่น เมื่อ 27 กันยายน 2544
4. วิเคราะห์หลักสูตร
5. นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มาเรียบเรียง และจำแนกหมวดหมู่ เนื้อหาให้ชัดเจน แบ่งข้อเรียงความต้องการของชุมชน
6. จัดทำหลักสูตร เมื่อ 5 พฤศจิกายน 2544

แหล่งข้อมูล

1. นายลิ แหม่นตจิตร
2. ชุมชน
3. นักเรียน
4. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ความต้องการของชุมชน

1. สมุนไพรในหมู่บ้านมีกี่ชนิด มีชื่อเรียกว่าอย่างไร
2. ประโยชน์ของสมุนไพร
3. วิธีใช้สมุนไพรรักษาโรค
4. การขยายพันธุ์พืชสมุนไพรแต่ละชนิด

พืชสมุนไพรในท้องถิ่น (นະลีส)

พืชสมุนไพรในท้องถิ่นหมู่บ้านห้วยเสี้ยว มีหลายชนิด ซึ่งพบเห็นในหมู่บ้านและบริเวณ ๆ หมู่บ้านตามแนวชายแดนไทย - พม่า ดังตัวอย่างที่ยกมา จำนวน 20 ชนิด

1. **เสื่อแค** พบเห็นในป่าและข้างทาง ต้นมีขนาดเล็ก เตี้ย ใบและลำต้นมีกลิ่นหอม เป็นไม้ล้มลุก สรรพคุณ ช่วยเจริญอาหาร ใช้ได้ทั้งหญิงและชาย โดยใช้ใบ ลำต้นหรือรากต้มอบตัวด้วยไอน้ำหรือใช้น้ำต้มอาบ ขยายพันธุ์โดยการแยกต้นอ่อนจากราก
2. **มอชี่นะ** พบเห็นในป่าข้างทาง ต้นมีขนาดเล็ก เตี้ย ใบมีลักษณะคล้ายใบขมิ้น สรรพคุณ ช่วยเจริญอาหาร หัวของมอชี่นะใช้ต้มกับน้ำปลา ต้มแก้อาการท้องอืด ท้องเฟ้อ ขยายพันธุ์โดยการแยกหน่อหรือหัว
3. **ด้ากา** พบเห็นบนต้นไม้ รากและลำต้นของด้ากาเลื่อยตามเปลือกไม้ใหญ่ อาศัยอาหารจากต้นไม้อื่น ใบมีลักษณะคล้ายใบผักกูด ใบและลำต้นต้มรวมกับเสื่อแค ใช้ต้ม สรรพคุณ ช่วยเจริญอาหาร ขยายพันธุ์โดยการตัดลำต้นหรือกิ่งผู้กมได้ไว้บนต้นไม้
4. **นาปีมา** พบเห็นในหมู่บ้านและในป่า เป็นไม้ยืนต้น ลำต้นสูง เปลือกหนา ผลของนามามีลักษณะแบบ ยาว ใช้รับประทานกับน้ำพริก มีรสขม เปลือกใช้ต้มรวมกับเสื่อแค มอชี่นะและด้ากา ใช้ต้ม สรรพคุณ ช่วยเจริญอาหาร ผลอ่อนรับประทานแก้อาการท้องอืด ขยายพันธุ์โดยใช้เมล็ด
5. **ด้าเกาะ** พบเห็นบริเวณป่าข้างทางหน้าหมู่บ้าน เป็นไม้เลื้อย เถาและดอกสีแดง ใช้เถาหรือดอกดำให้ละเอียดแล้วหมกไฟ ห่อด้วยผ้าประคบบริเวณที่ฟกช้ำ สรรพคุณ ช่วยคลายความเจ็บปวด ขยายพันธุ์โดยใช้เมล็ด

6. ยามือป้อ พบเห็นข้างทางหน้าหมู่บ้าน เป็นไม้ยืนต้นขนาดเล็ก ใบมีลักษณะเป็นสามแฉก ดอกสีน้ำตาล ใช้ทุกส่วนของต้นตำรวมกับใบเสื่อแค ต่ำกาและนาปีมา ใช้ต้ม สรรพคุณ ช่วยเจริญอาหาร ขยายพันธุ์โดยการแยกต้นอ่อนจากโคนต้น
7. ยาน้ำเหหรือ เป็นพืชที่พบเห็นบนต้นไม้ มีลักษณะเป็นเส้นเล็ก ๆ คล้ายไหมเหลือง ต้นอาศัยอาหารจากต้นไม้อื่น ถ้ายาเหหรืออยู่ต้นไม้นั้นจะตาย เนื่องจากถูกยาเหหรือแย่งอาหารจากต้นไม้ไปหมด ใช้ยาเหหรือตำผสมกับใบเสื่อแค ใช้ต้ม สรรพคุณ ช่วยเจริญอาหาร ขยายพันธุ์โดยการนำไปวางไว้บนต้นไม้เช่น
8. กอแจะ เป็นพืชที่จัดอยู่ในพวกเดียวกับกาฝาก พบเห็นบนต้นไม้ ผลสุกมีสีเหลือง เป็นอาหารของนก ใช้ทุกส่วนของต้นตำรวมกับใบเสื่อแค กิ่งของกอแจะต้มดื่ม สรรพคุณ ช่วยเจริญอาหาร ขยายพันธุ์โดยใช้เมล็ด
9. ซี่ญ พบเห็นบริเวณป่าข้างทางหน้าหมู่บ้าน เป็นไม้ยืนต้น ใบมีลักษณะแหลม ผิวเปลือกเรียบ กิ่งอ่อนมีสีแดง ใช้ใบ กิ่งหรือรากตำรวมกับใบเสื่อแค ใช้ต้ม สรรพคุณ ช่วยเจริญอาหาร ขยายพันธุ์โดยการใช้เมล็ด
10. คาปีอ พบเห็นในหมู่บ้านและป่าข้างทางหน้าหมู่บ้าน เป็นไม้ยืนต้น ลำต้นตรงสูง ผลมีลักษณะคล้ายลูกท้อ สีเหลือง รับประทานได้ มีรสหวาน ใช้เปลือก ใบหรือรากตำผสมกับใบเสื่อแค ใช้ต้ม สรรพคุณ ช่วยเจริญอาหาร ขยายพันธุ์โดยใช้เมล็ด
11. ยากี้ พบเห็นบริเวณป่าข้างทางหน้าหมู่บ้าน เป็นไม้ล้มลุก ใบใหญ่ ใช้รากต้มดื่ม รสหวานหรือนำไปต้มผสมกับใบเสื่อแค สรรพคุณ ช่วยเจริญอาหาร ขยายพันธุ์โดยการแยกต้นอ่อนจากโคนต้นหรือราก

12. **เกียะ** พบเห็นทั่วไปทั้งในหมู่บ้านและบริเวณป่ารอบ ๆ หมู่บ้าน เป็นไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ ใบมีลักษณะเป็นเส้นเล็ก ๆ ลำต้นมีน้ำมัน ชาวบ้านนิยมนำมาเป็นเชื้อเพลิง เนื่องจากมีคุณสมบัติไฟง่าย ใช้ทุกส่วนของต้นผสมกับเกลือแค ใช้ดื่ม สรรพคุณ ช่วยเจริญอาหาร ขยายพันธุ์โดยใช้เมล็ด

13. **กนมา** พบเห็นบริเวณป่าข้างทางหน้าหมู่บ้าน เป็นไม้ยืนต้น ใบมีขนาดใหญ่ ดอกสีขาวเป็นช่อใหญ่ ผิวเปลือกเรียบ สีสน้ำตาล ใช้ได้ทุกส่วนของต้นผสมกับเกลือแค ใช้ดื่ม สรรพคุณ ช่วยเจริญอาหาร ขยายพันธุ์โดยเมล็ด

14. **สุผะกือ** พบเห็นบริเวณไหล่ทางหน้าหมู่บ้าน เป็นพืชล้มลุกขนาดเล็ก ใบแบนราบกับพื้นคล้ายใบยาสูบ ใช้รากผสมะกือต้มดื่ม สรรพคุณ แก้โรคกระเพาะอาหาร ขยายพันธุ์โดยเมล็ด

15. **ตอกกือ** พบเห็นบริเวณข้างทางป่าปก เป็นไม้ยืนต้นขนาดเล็ก ใบแหลมรี หนา กลิ่นหอม ได้ใบมีขนอ่อนสีขาว ใช้ได้ทุกส่วนของต้น ต้มผสมกับเกลือแค ใช้ดื่ม สรรพคุณ ช่วยเจริญอาหาร ขยายพันธุ์โดยการแยกต้นอ่อนจากโคนต้น

ลักษณะต้นและใบคล้ายต้นหนาด มี 2 ชนิด คือ ชนิดใบใหญ่ และชนิดใบเล็ก ลำต้นมีกิ่งก้าน แตกแยกเป็นจำนวนมาก

16. **กนมา** (ชนิดที่ 2) พบเห็นบริเวณข้างทางป่าปก เป็นไม้ยืนต้น ใบเล็ก ดอกสีม่วงช่อยาว ใช้ดอกเผาไฟรับประทานกับอาหารได้ ใช้ทุกส่วนของต้นผสมกับเกลือแค สรรพคุณ ช่วยเจริญอาหาร ขยายพันธุ์โดยการใช้เมล็ด

17. **อิทอหน่านอกอ้อย** พบเห็นบริเวณพื้นที่ป่าปก เป็นไม้ล้มลุก ลำต้นตรงสูงประมาณ 2 - 3 เมตร ใบมีลักษณะแหลมเป็นแฉก เปลือกสีเขียวเข้ม เรียบ ใช้หัวอีทอหน่านอกอ้อยต้มผสมกับสุผะกือดื่ม สรรพคุณ รักษาโรคกระเพาะ ขยายพันธุ์โดยการแยกหัว

18. **ไม้คา** พบเห็นในป่าลี้กริมลำธาร เป็นไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ เปลือกไม้หนา มีรอยต่างสีขาว ผิวเปลือกหยาบแตกเป็นร่อง ใช้เปลือกต้มรวมกับ
เสื่อแค ใช้ต้ม สรรพคุณ ช่วยเจริญอาหาร ขยายพันธุ์โดยใช้เมล็ด
19. **ออกก้าคือเกาะ** พบเห็นบริเวณแม่น้ำ เป็นไม้เลื้อยขนาดใหญ่ ใช้ได้ทั้งต้น ต้มรวมกับเสื่อแค ใช้ต้ม สรรพคุณ ช่วยเจริญอาหาร สุกภาพสตรี
หลังคลอดบุตรใช้ดอกแก้คือเกาะต้มอบตัวสำหรับรักษาโรคภายในท้อง ขยายพันธุ์โดยการใช้เมล็ด
20. **ยาสะแผล** พบเห็นบริเวณเนินเขาข้างทางหน้าหมู่บ้าน เป็นไม้ยืนต้น ใบเล็กหนา แผลมรี ใช้ได้ทุกส่วนของต้น ต้มรวมกับเสื่อแค หรือใช้ราก
ต้มดื่ม สรรพคุณ ช่วยเจริญอาหาร ขยายพันธุ์โดยการแยกต้นอ่อนจากโคนต้น